

2015 • 7

LXVIII. évfolyam • július

művelődés

közművelődési havilap

művelődés

közművelődési havilap

Szerkesztőségi tanács:

Benkő Judit
Egyed Ákos
Guttman Szabolcs
Kása Zoltán
Péter István
Pozsony Ferenc
Székely Sebestyén
Széman Péter
Szikszai Mária

A szerkesztőség:

Dáné Tibor Kálmán (főszerkesztő)
Benkő Levente
Péter János

Postacím:

400183 Cluj-Napoca,
str. Gheorghe Lazăr nr. 30.,
O. P. 1. Cluj, C. P. 123
tel/fax: +40 264 434 110
honlap: www.muvelodes.net
e-mail: szerkesztoseg@muvelodes.net,
muvelodes@yahoo.com
Bankszámlaszám: Redacția Művelődés
RO57TREZ21621G335000XXXX
Adószám: 9549909

ISSN 1221 - 8693

Megjelenik a Kolozs Megyei
Tanács támogatásával
Apare sub egida Consiliului
Județean Cluj

Nyomdai előkészítés:

IDEA PLUS – Kolozsvár
Lapterv: Kőnczey Elemér
Műszaki szerkesztés: Fazakas Botond

Nyomdai munkálatok:

IDEA és GLORIA nyomda – Kolozsvár
Igazgató: Nagy Péter

Ára 3 lej

Tartalom

Sarány István: Magyarosan 3

közösség

Horváth Sz. István: Kötőjelesen életfogytiglan 4
Dávid Lajos: „... a jó gondolatokból kellene több...” 7
Kálóczy Katalin: A csapat 11

kibeszélő

Laczkó Vass Róbert: Nyitott szemmel XX. Bahrtalo, fáraó! 1. rész 16

enciklopédia

Murádin Jenő: A kolozsvári Iparmúzeum és gyűjteményei 20

galéria

Pásztor Csenge Bíborka: Több évtizedes elzártság után előkerült erdélyi magyar portrék 24

könyvesház

Lakatos Artur: Retro-Sport, 2014 27

vadrózsák

Szűcs György Áron: Egy ember, két tájház – érmelléki enteriőrök 29

hirdetők

A VII. Pusztinai Zenetábor 31
A Kárpát-medence kultúrája másfél napra Kolozsvárra költözik 31

Lapszámunk szerzői:

Dávid Lajos – művelődésszervező, Nagybánya
Kálóczy Katalin – művelődésszervező, Budapest
Laczkó Vass Róbert – színművész, Kolozsvár
Lakatos Artur – történész, Kolozsvár
Murádin Jenő – művészettörténész, Kolozsvár
Pásztor Csenge Bíborka – művészettörténész, Kolozsvári Művészeti Múzeum
Sarány István – újságíró, szerkesztő, Csíkszereda
Horváth Sz. István – újságíró, Kanada
Szűcs György Áron – néprajzkutató, Ottomány

A címlapon az idei Ezer Székely Leány Napja résztvevői. Ádám Gyula felvétele
A hátsó borító fényképét Szűcs György Áron készítette.

Támogatók:

Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület
RMDSZ – Communitas Alapítvány
Hargita Megyei Kulturális Központ
Hargita Megye Tanácsa
Kovászna Megyei Művelődési Központ
Kovászna Megye Tanácsa

Médiapartnerek:

Magyarosan

Székely István

Napjainkban reneszánsza van a magyaros ruhának. Jeles alkalmakkor, de akár színházi vagy operaelőadásokra sokan öltöznek népművészeti ihletésű, rusztikus ruhába, s a férfiak körében is egyre többen előnybe részesítik a zsinóros kabátot a zakóval vagy a szmokinggal szemben. S még mondják azt, hogy nem a ruha teszi az embert! Valóban, nem a ruha tesz emberré, de megmutatja hovatartozásodat, legyen az etnikai, kulturális vagy társadalmi hovatartozás.

Ha visszaemlékszünk még a múlt század hetvenes éveinek végére, nyolcvanas éveinek elejére, a táncmozgalom nemcsak néptáncaink, népdalaink újratanulását eredményezte, hanem divatba hozta a paraszti gyolcsinget, a posztóból készült gyimesi vagy csíkos moldvai tarisznya viselését, a lakásoknak a falusi hétköznapi tárgyaival való díszítését. Előkerültek a szőttesek, a varrottasok, a festett tányérok, a faragott sulykok, a faragott vagy festett bútorok, a régi mozsarak és a szenes vasalók – megannyi a magyar paraszti kultúrára emlékeztetve.

Az erdélyi magyarság körében a népihez való időnkénti visszatérés nem pusztán divat, mint Magyarországon, hanem szükséglet: a megmutatkozás, azonosságunk megfogalmazásának és felmutatásának szüksége, kényszere erősíti. A kisebbségi lét ad többlettartalmat, többletjelentést neki.

Nem volt ez másként a két világháború közötti időszakban sem, abban a huszonkét szűk esztendőben, amelyben meg kellett tanulni élni az élehetetlen helyzetben, állapotban, a kisebbségi létben.

A falusi és a városi lét peremén ingadozó Csíkszeredában, a városba tagolódtott hajdani közigazgatási és egyházi központban, Csíksomlyón 1931. július 7-én szervezték meg az első Ezer Székely Leány Napja találkozót azzal a szándékkal, hogy a népi hagyományok felelevenítésével a közösségi identitást erősítsék. Ezt a nemes szándékot tükrözi a találkozó jelmondata is: Hitében erős, erkölcsében tiszta, és önazonosságában szilárd ifjúságot akarunk. A rendezvény beilleszkedik az impériumváltás utáni útkeresés és helykeresés, illetve a gyorsuló polgárosodás közepette megerősödő, a népi kultúra – mint identitáshordozó elem – iránti érdeklődés folyamatába. Vámszer Géza, a jeles néprajzkutató és művészettörténész, aki az 1920-as évek végén került Csíkszeredába rajztanárként így írta le e törekvéseket: „A népi művészet és háziipar felelevenítése, illetve megőrkítése annyira a levegőben volt már, hogy minden értelmiségi – aki tehette – munkakörében e területen tevékenykedett.” Ezt tette a pár évvel korábban Budapestről hazatért Domokos Pál Péter tanítóképző tanár, aki mindennapi viselkedésként székely harisnyát és csizmát hordott, s aki szőttek bálok szervezését kezdeményezte – szőtteknek nevezik Csíkban a házi készítésű textíliákat és a belőle készült ruhadarabokat egyaránt. A később néprajzkutatóként nevet szerzett Domokos Pál Péter így nyilatkozott 1990-ben erről a törekvéstről: „Ezt akartam: az új világba a régi életet vinni és úgy élni, hogy minta lehessen. Azért öltöztem harisnyába és csizmába. A tanártársaim nem lelkesedtek érte, a szemükben a kultúra a nadrág volt.”

A népi kultúra felé forduló, identitáserősítő törekvéseket felkarolta a Szociális Testvérek Társasága és a Katolikus Nőszövetség, s a mozgalom eredményeként megszervezték az első Ezer Székely Leány Találkozót. A jeles eseményről így számol be a Pásztortűz című folyóirat A Székelyföld virágai című írásban: „A magyar népviseleti akció Erdélyben június hó 7-én fordulóponthoz érkezett. Hosszú, fáradtságos és sokszor csaknem meddőnek látszó előkészítő munkálatok után, a Missziós nővérek Csíksomlyón és Csíkszeredában sikeresült népviseleti ünnepélyt rendeztek. A csíksomlyói »Ezer székely leányok napja« a magyar nemzeti viselet feltámadásának ünnepe volt! A szokásos úrnap körmenet messze kimagaslott az egyházi események sorából azáltal, hogy azon a székely leányok, a missziós nővérek – elsősorban Stettner Andrea testvér – buzdítására, falujuk népi viseletébe öltözve jelentek meg, virágos kertté varázsolván a poros utcákat is. A gyönyörűséges körmenetben 42 falu leányai vonultak fel, nemcsak Csíkból, hanem a távolabbi megyékben fekvő székely falvakból is.”

1935-ig évente megszervezték a találkozót, majd az akkori hatóságok betiltották. 1940-ben találkozhattak ismét a viselet ünnepén a fiatalok Csíksomlyón, az újabb impériumváltás, s a vele együtt fokozaton bekövetkezett rendszerváltás lehetetlenné tette megtartását.

Az ünnepet 1990-ben élesztették újra lelkes csíksomlyói értelmiségiek, karöltve a katolikus egyház képviselőivel és a világi hatóságokkal. 1990. július 9-én zajlott a nagyszabású rendezvény, amely – Walter Ilona szociális testvér szavaival élve – öt évtizedes Csipkerózsika-álmából éledt újra. Azóta is évente népviseletbe öltözött fiatalok sokasága vesz részt a rendezvényen.

A viselet hovatartozást jelez, nyelvi, kulturális, társadalmi hovatartozásunkat jelzi környezetünknek. A feléje való fordulást a mában pedig ugyanazok a körülmények indokolják, mint az első impériumváltás után. Találón fogalmazta meg egy hajdani egyházi előljáró: „Jelenleg is hasonló helyzetben van a székelység, mint nyolcvan esztendővel ezelőtt: egy nagyobb társadalmi fordulópont után, gazdasági nehézségek közepette. Akkor is megélhetési nehézségekkel küzdöttek, főleg a fiatalok, akárcsak ma. Akkor a nagyvárosokban, illetve Ó-Romániában keresték boldogulásukat, ma viszont már messzebbre mennek munkáért, jobb keresetért. S a szülőföldjéről elszakadt fiatal kiszolgáltatottá válik.”

Tehát viseletünk menekvés számunkra. Önigazoló, erőt adó menedék, amely véd és ékesít. Ezért ragaszkodunk hozzá, ezért élnek a hozzá kapcsolódó rendezvények, mint amilyen az Ezer Székely Leány Napja.

Horváth Sz. István

Kötőjelesen életfogytiglan

Ezt a hovatartozási izét mindig mindenhol szeretik túlbonyolítani: magyar Kanadában, kanadai magyar, erdélyi magyar, határon (és Óperencián) túli magyar. **Magyarul beszélő erdélyi Kanadában.** Angolul ezeket a bonyolultságokat kötőjeles szókapcsolatokkal írják körül – Hungarian-Canadian, Romanian-Canadian stb. –, vélhetően onnan ered az angolul kissé pejoratív „*hyphenated Canadian*”, azaz *kötőjeles kanadai*. Általában olyankor használják, olyankor jön elő a nyilvános beszédben, amikor a bevándorló megkérdőjelezhető kettős lojalitásáról szólnak. Ha kötőjeles, akkor még nem teljesen kanadai, tehát nem tudjuk, hova húz a szíve, amikor konfliktushelyzetbe kerülünk. Lásd: afgán-kanadai, iraki-kanadai... ha a mi kanadai katonáink arrafelé lövöldöznek, akkor a kötőjeles ember kivel tart?

Kicsit olyan ez, mint arrafelé, otthoni tájakon az erdmagyar és hatu-magyar és társai. Csak másképp.

Amióta jó évezreddel ezelőtt, abbahagytuk a világban való „kalandozást”, erősen jobbágyszemléletű néppé lettünk. Verbőczy szelleme kísért vissza önmagunkról, a hazáról és a világról alkotott szellemképünkben – röghöz vagyunk kötve. A „rög” mitikus elemmé változott irodalmunknak és másodrangú iskolamestereknek köszönhetően; rajta, vele, alatta létezik csupán élet, és még a halál sem szabadít meg, mert ott kell halni is: belé a rögbe s válni porrá benne. Számunkra a nagyvilágban való kalandozás a nemzetárulás sötét árnyékát vetíti az égboltra, elhomályosítva szemünket. És agyunkat. Pár éve Hollandiában kószálva az amszterdami tengerészeti múzeumnál egy 18. századi teherhajó hasonmására bukkantam – ilyen hajókkal mentek a „fűszer-szigetekre”, rendezni az ottani gyarmatokat és hozni onnét a mesés gazdagságok alapjait jelentő keleti fűszerszámokat. Épp olyan kicsi nép, mint a miénk, csak

szerencsésebb helyzet jutott nekik: tengerparton laknak. Tenger mellett lakó embereket vonz a végtelen víz, a horizont mögötti ismeretlenség... és elindul felfedezni azokat. Szárazföldi népek (s milyen kifejező az angol elnevezés: *landlocked* – földbezárt) viszont félnek az ismeretlen messzeségtől, így aztán a földhözragadságból próbálnak kivácsolni erényt. Vagy ideológiát. Itt élnem s halnom, mert máshol minden hely foglalt.

Mindez eddig a pontig *összmagyar* lelki nyomor. Nekünk, Erdélybe szakadt hazánkfiaknak erre még rátettek egy lapáttal – minden nemzedék és minden egyén külön-külön végig kell, hogy futassa önmagában a lehet – nem lehet vitát. És a „nem lehet” választását, ami többnyire az elmenést jelenti, hacsak meg nem öngyilkoljuk magunkat, szintén belengi a nemzetárulók iránt érzett bánatos elnézés vagy indulatos ítélkezés. Mintha elfeledtük volna, hogy gyermekkori mesehőseink közül milyen sokan és milyen gyakran elindulnak a nagyvilágba „szerencsét próbálni” (és állítólag mindig a harmadiknak, a legkisebbiknek, sikerül is megtalálni azt). Huszadik századi magyar ember ne induljon világgá... hacsak a gaz politika jobbról vagy balról ki nem üldözte őket a szülőföldről. Igaz magyar ember nem indul új világokat felfedezni, nem hajózik, és nem gyarmatosít (mert mi Tamás bátyó kunyhójában Winnetouval együtt cseperedtünk és szeretjük a bennszülöttet). Beledöglük a rögbe, de akkor se!

Mi tagadás, én is ebben nőttem fel, és ebben hittem jó sokáig. Ráadásul, ahogy annak idején mondogattam öngazolásként (is), nekem semmiféle messzi földeken is értékesíthető „foglalkozásom” nem volt, egyedüli tudományom az volt, hogy „tudok írni és olvasni magyarul”. (Románul és oroszul is, de azok épp olyan haszontalanságok, mint az anyanyelvi tudás.) De

Meglepetés az útjelző táblán a nagy kanadai préri közepén. A képen a cikk szerzője

aztán egy idő után kezdett szűk lenni a tér. Köztudott, hogy minden kisebbségi kultúra féldoldas, nincsen, mert nem lehet, épp a kisebbségi létből és létszámból kifolyólag olyan gazdag és szerteágazó intézményrendszere, mint egy többségi, nemzeti kultúrának. Bizonyos tudományágakat, diszciplínákat nem lehet kisebbségi létbe szorítva művelni. (Akkoriban biztosan nem lehetett... és ma sincs erdélyi tengerészeti intézet, hogy csak egyet mondjak.) Persze, a „messzi távotól” való belénk döngölt rettegés okán, csupán ide a szomszédba ment a magamfajta literátor, nyelvéből élő értelmiségi. És folytattam főállásban, amit itthon csak szabadúszó, illetve „bedolgozó” zsrnalisztaként tehettem – írtam napszámokban (és éjszámokban), hogy legyen miből etetni, nevelni gyermekem. Anyian belefáradtunk, -nyomorodtunk ebbe a folyamatba, hogy erre most ki se térnék részletesen.

Igaz magyar ember nem indul új világokat felfedezni, nem hajózik, és nem gyarmatosít...

Aztán eljött a megbátorodás pillanata, amikor előbb félénken csak arra sóvárog az erdélyi ember, hogy külszágok ismeretlen tájain legyünk vendégdolgozók, vagy netán-tán, istenkísértés gyanánt azt fontolgassuk, mi lenne, ha megint, még egyszer elvándorolnánk. *Tényleg* bele a nagyvilágba. Óvatos duhaj, ami voltam, mindkét változatot elindítja. Micsoda szerencse – vagy pech? –, hogy aztán mindkettő be is jön. Előbb lettem szeretetszolgá Boszniában és Csecsenföldön, s aztán egy nap mehettem Kanadába, saját magam bevándorlását „szponzoráló” letelepedett külföldiként. Évek múltán aztán lettem, mert lehettem honosított állampolgár. A statisztikákban én (fiammal együtt, aki ide is követett) valószínűleg Magyarországról érkezett magyarként szerepelek, amit örökké csak vonakodva szoktam elismerni, mert nekem Erdély a homeland, a hátszország, az eredet és effélék. Igen ám, de ha onnét érkeztem volna egyenest, akkor útlevelém alapján itt a románok statisztikáját gyarapítanám. Merthogy a bevándorló hivatal szeret egyszerűsíteni, és útlevél alapján javall pl. lakhatási ötleteket, mondván, hogy ott majd boldogságos életet kezdhet az újonnan érkezett (newcomer), hiszen „övéi” közé küldik. Így hajtják a törökök közé a

török útlevéllel érkezett kurdot, így akarnak román ortodox pópát hívni gyorsan, ha erdélyi (román útlevelés) ember házasodni akarna nagy hirtelen. Nem bíbelődnek részletekkel. Nekünk, román tudásunkra alapozó kezdő angolságunkban a *nationality* nem azt jelenti, amit az angolszásznak és britnek – nekik állampolgárság, nekünk világfájdalom. Amit európai transzilván agyunk a *cetățenie-naționalitate* szó-párosban definiál, itt az *nationality* és (rosszul csengő) *ethnic background*. Sajnos, errefelé az „ethnic” nem kellemes asszociációkkal jár: törzsiség, törzsi vilongás, etnikai tisztogatás és ilyesmi jutnak róla észbe. Bosznia és Ruanda.

Az első években aztán kizárólag a nyelv és az ország megtanulására összpontosítottam minden erőmet és energiámat. Tanfolyamok és félbe maradt egyetemi fokozat, újságolvasás és (feliratos) tévézés mind ezt szolgálta. A nyelv és hátszorga, azaz a kultúr-antropológiai értelemben vett „kultúra” megtanulása nagy szellemi kalandá vált. Azidáig, mint minden jóra való erdélyi embernek, a **kultúra** számomra a *magas műveltség*, a *felszipantott tudás*, a tanulatlanoktól megkülönböztető előkelő *erudíció* konglomerátumát jelentette. Aztán nem várt intellektuális kalandok egy misszionárius inasiskolában és egyre gyarapodó észak-amerikai tapasztalataim rádöbbenek, hogy a szellemi arisztokrácia megkülönböztető (fennkölt?) tudásaként értékelt „műveltség/művelődés” itt nem képezi a diskurzus tárgyát. Ők *nem arra* a kultúrára gondolnak, amikor kultúrát mondanak. Inkább valami olyasmire, amit úgy lehetne körülírni, hogy egy adott embercsoport tanult viselkedésmintái, eszméi, vilásképe és tárgyi valósága, pontosabban ezeknek a rendszerbe szervezett építménye, amit egyik nemzedék a másiknak ad át – ahogyan mi tanultuk a folklórról. Egyszerűsítve, egy adott népcsoport vagy társadalom rendszerbe foglalt válasza a világ kihívásaira. És mindez nyelv, földrajz, történelem és egyebek okán különféle világokat fog felépíteni az emberek elméjében. És lelkében. Meg mindenhol.

Amíg csak alkalmi Marco Polók utaztak „furcsa” távoli helyekre, addig mindez csak a kuriózum szintjén ért el a közemberhez. De amióta a tömeges migráció világjelenség lett, és a különféle kultúrák nem egymástól elszigetelten élnek a maguk életét (amikor lehetnek akár évszázados eltolódások is a belső fejlődés ritmusában!), hanem keveredve, egymás mellett, egy országban, ugyanabban a városban,

ugyanabban a városrészben – akkor hirtelen nagyon fontosá válik annak felismerése, hogy mit is kezdünk, mit is kezdhethetünk ezzel a szinkretizmus-sal. Az ilyen társadalmi kihívásokra próbált válaszokat adni a Kanadában, Ausztráliában és részben az Egyesült Államokban is divattá vált multikulturalizmus elmélete. (Épp ezért tűnik innen nézvést teljes hülyeségnek, hogy szülővárosomban „multikulturalizmus” örve alatt próbálnak egyesek kisebbségi jogokat vindikálni...) A multikulturalizmus elmélet volt mindaddig, amíg széplelkű társadalmi reformerek el nem kezdték ennek mentén újraszervezni a (kanadai) társadalmat, de most ebbe ne menjünk bele. Van nekünk elég bajunk enélkül is.

[Zárójel. A szeretetszolgá és miszcionárius kalandokat csak azért kellett bár futólag említeni, mert mind a kettő igen fontos állomás azon az úton, amely messze vitt a rögválóság verbőczys lecövekeltségétől. Megmutatták, hogy lehet, sőt kell, foglalkozást és országot váltani, lehet más területen szerzett tudást új kontinens munkahelyén szükséges készségekké átváltani, és hogy az erdélyi tarisznyában hurcolt mindenféle szellemi elemözsia nemcsak nosztalgizásra jó, hanem konvertálható intellektuális és gyakorlati vastartalék. Evvel már el lehetett rugaszkodni és elindulni a világot felfedezni... Nem együtt, nemzetként, mint tették azt a tengeremléki népek, hanem bár egyedekként. Igaz viszont, hogy szórvány-egyedként a messzi világokból hozott gondolatfűszereket nehéz az otthon maradtakkal megszerettetni.]

Szóval, itt áll az ember Kanada kelles közepén, felvértezve a nagy kultúr-tudással (így is, úgy is), és akkor észébe jut, hogy ő **egy magyarul beszélő erdélyi**. Hungarian-speaking Transylvanian. Oh, yes! – Interesting...

Elveim okán, se Romániában, se Magyarországon, pontosabban az ottani választásokon nem akarok szavazni, nem is szavazok – pedig tehetném, van három állampolgárságom... mert nekem jól megy. És a napi politika történéseit igyekszem **nem** követni. A fő trendeket látom, hallom, mondják, persze. Mesélik, régi barátaim nem beszélnek egymással, mert a politikai spektrum ellentétes végleteibe sodródtak, én próbálok erről nem venni tudomást – bennem úgy élnek ők, ahogy otthagytam őket annak idején, most akkor ne csinálják itt nekem a feszültséget! Évente hazajárok anyámat megnézni, rendezni, s közben olyankor kicsit

beleszippantok az új idők új eseményeibe. Vittem egyszer-kétszer Szarajevóból menekült jugoszláv asszonyomat is, hadd lássa be szép a transzilván világ... s legnagyobb megdöbbenésemre odavolt mindentől. Hogy Kolozsvárt éppen magyar napok vannak, s a román rendőrség ügyel a rendre (de tényleg!), hogy szépen felújított belvárosban rokonokkal, barátokkal sörözünk a história kelletős közepén, hogy a bevásárlóközpontban fantasztikus „cucc”-kínálat van (ezt nők jobban tudják megítélni, mint a férfiember) és ilyenek. Néha jól jön a kívülálló szem, a másfajta perspektíva, hogy jobban lássuk a lényegét. S tudjunk örülni annak, hogy nem lövöldözünk egymásra!

Az ő korosztálya (olykor egész osztályok, évfolyamok) tömegesen szóródott szét a kilencvenes évek elején-közepén – amiképp a magyar ment világgá '56 után. Tudja, érzi, tapasztalja, hogy szülőföldje gyengébb és szegényebb lett a hiányzók által. S miközben szerte a világban utazgatva ismerkedett szétszóródott régi erdélyi barátaimmal, akik tőlem eltérően mind okosak, műveltek és fényes karriert futottak be szakmájukban, egyszer csak olyan mondattal állt elő, amit alig merek otthon maradt transzilván feleim elé tárnai: „Azért nagy kár, hogy annyian nem vagytok már otthon, mert akkor jobban és gyorsabban mehetne a felemelkedés...” Ha én otthon maradtam volna Erdélyben, én sem szeretnék ilyet hallani, mert azt sugallja, a „krém” elment, és maradtak... akik maradtak. Ez így, ilyen beállításban, persze, marhaság és nem igaz, noha egy dolog biztos: nagy vérvesztés volt az erdélyi magyarságnak a sok-sok ezer értelmiségi kivándorló, akik ma lehetnének (elvben) tevéleges szereplői vagy jótékony mecénásai az újrabontakozó erdélyi magyar művelődésnek. Visszagondolva, hogy én személy szerint mennyi mindent szívtam magamba kocsmái beszélgetések során „nagy öregektől”, már az is nyereség volna, ha kocsmái törzsasztalok mellett mesél(het)ne az én kivándorolt nemzedékem. N. B. Legutóbb épp egy efféle kolozsvári kocsmái asztalnál jött a felkérés erre a cikkre is...

Nekem régóta rögeszmém, hogy az egész magyar, de különösképpen a hatu-magyar, s köztük az erdélyi világlátás hátrafelé, a múltba néz. Kényszerpálya, mit nemcsak a mi belső búbanatosságunk, de a külső körülmények is hoztak (mert fontos lett, hogy ki pattintotta e tájakon az első kőbalta, mert az jogot és folytonosságot jelent). Nincs, nem volt már itt jövőkép

rajzolatása régóta, csak a dicső múlt felemlégetése. Fellengzős szocio-terminológiával élve, *imago-kultivációnk a múltba irányul*. Nem az a baj, hogy tudjuk, ismerjük a múltat, a múltunkat, hanem az, hogy abban élünk. Nagyritkán betoppanunk egy-egy pillanatra a jelenbe is, de a jövőig nem nagyon merészkedünk el. Se térben, se időben nem akarózzik messzire előrefutni. Vagy viroltlátni.

Néha jól jön a kívülálló szem, a másfajta perspektíva, hogy jobban lássuk a lényegét. S tudjunk örülni annak, hogy nem lövöldözünk egymásra!

Otthonunkban, ebben a kanadai faluban, az asszonnyal mi angolul beszélünk – ez egyenlő esélyt jelentő idegen nyelv mindkettőnknek. S mert vénülök, egyre gyakrabban nyúlok az Erdélyben feltarisznyált javak közé, s kapok elő történeteket, embereket, helyzeteket. Érdekes figyelni, hogy angolra fordítva (és az asszony fejében visszaváltva a jugoszláv gyökerekhez) van-e még jelentősége nagy meséléseimnek. Kicsiben afféle világmérce: a nyelven túl mit tud mondani az én erdélyiségem, erdélyi magyarságom a világnak. Most itt, pillanatnyilag kiiktatjuk azt a lehetőséget, hogy bennem, a közvetítőben is lehet hiba, és feltételezzük, hogy műfordítói meg transzkulturális missziós múltam felvértezett elegendő eszközzel, hogy ideális közeg legyek. Kanadai ember, Marshall McLuhan mondá, hogy *the medium (a közeg) is the message...* És én mindig és örökké azt szeretném, hogy ne csak a vénemberek múltidéző szellemi kalandozásait tudjam bemutatni angol nyelvű mesemondásaim idején, hanem hogy jövőbe mutató izgalmas perspektívákról tudnék beszámolni, amikor erdélyi magyar témákat feszegetek. Múltidézés, árvalányhaj, nyereg alatt puhított politikai handabanda, róvásírott múltófát hidegen hagy, ám-bátor halálra tudok untatni effélékkel is udvarias angolszászokat. Az újjakról, a mai fiatalokról viszont nem tudok eleget. Pedig biztosan jönnek és remélem, hoznak valami újat. Valamit, amiről büszkén mondhatom majd itt a sok kanadai idegennek, hogy ímé, ezek az én erdélyi véreim, ilyen tőkös dolgokat művelnek. Mentik a szívemnek oly

kedves mezőségi szórványt, írnak (világ)irodalmat, csinálnak színházat s filmet, fesztiválokra túl is, zenélnek minden műfajban és alkotnak képet, szobrot s egyebeket. Tudom, s olykor látom is, hogy jön, és helyet követel egy új, más szemléletű nemzedék, amelyik majd viszi tovább, amit kell. Én, főleg személyes kapcsolataim miatt, elsősorban azt látom, amit a magam korabeliek művelnek, de azt hiszem, a jövőben annál több kell. Innen nézvést úgy tűnik, begyűjtöttünk már mindent, amit be kellett gyűjteni – mesét, nótát, varrottast és egyebeket.

Gyönyörűek a mi erdélyi népviseleteink – de meddig lehet népviseleti jelmezekbe bújva mímelni huszonegyedik századi jelenléteket és követelni helyet a népek asztalánál egy digitális kultúrában? Amit én várok az utánunk jövőktől: úgy ötvözni a hagyomány(ost) és a mai modern világot, hogy mindenképp a legjobb jusson nekünk. Akarok ott-honi irodalmat, sajtót olvasni a digitális herkentyűkön, amiket mindenhova magammal hurcolok; akarok látni és élvezni – sőt, ha kell rendelni a világ másik végéből – képzőművészeti alkotást; akarok nézni a neten színházi előadást vagy erdélyi film- és tévétermést; akarom, hogy ne csak Afrika eldugott zugaiból, de Erdélyből is rendelkezhessek egy kattintással dísz tárgyat a lakásomba. Ne a pártok, hanem a kultúra szólítson meg, amikor a világ felé akarnak nyitni. A technikai eszközök önmagukban semlegesek. Minden attól függ, mire használjuk őket, és én azt remélem, afelé megy a világ, hogy erdélyi magyarságomat tápláló világháló épül. Mert akkor szinte mindegy, honnan kapcsolódom erre a hálóra...

Mikest mindig úgy idéztük, hogy csupán Zágon volt fontos a mondatból, s kényszerből elfogadtuk: szereti, szeretheti Rodostót is... Bocsánatos bűnként könyveltük el, hogy új hazáját kedvelte, s nem félt, hogy ez szívcserevel járna. Manapság, hogy a világ így kitarult és ugyanakkor összezsugorodott, nem a régvolt idők relikviáival kell útnak indulni Erdélyből. Azok csak olyanok, mint fotókon a háttér: kiemelik az előtérbe helyezett objektum fontosságát és egyediségét. Fokozzák a varázsát, de mégiscsak a fókuszba helyezett tárgy a lényeg. Az üzenet.

Minden nap kíváncsian kapcsolom be az óvilággal, óhazával összekötő kapcsolóként működő internet-masineriákat: mi az Erdélyből jövő üzenet, amit megoszthatnék kanadai falustársaimmal, miközben itt egyensúlyozok a köztölem közepin.

Dávid Lajos

„... a jó gondolatokból kellene több...”

Beszélgetés Szaniszló Józseffel, a Krasznagyöngyről Csíksomlyóra gyalogoló zarándokkal

A 27 nap alatt négy éjszakát töltöttem a szabad ég alatt, kilenc éjszakát családi és baráti házakban, a többit motelekben.

Egyre többen vesznek részt a csíksomlyói búcsún. A fél évezredes római katolikus hagyomány a magyarság nagy nemzeti találkozóinak egyikévé vált, ha nem éppen a legnagyobbá: pünkösdkor évről-évre sok százezer ember gyűl össze a somlyói nyeregben, a Makovecz-kápolna körül. Az ünnepi szentmisén való részvétel talán legfőbb célja az ideutazóknak, pedig a zarándoklat – hagyományos értelmében – az úti célra történő megérkezésre és a testet-lelket egyaránt megpróbáló-megerősítő utazásra egyforma hangsúlyt fektetett. Ezzel szemben a közelebbi székely falvakból vonuló keresztalják, a moldvai és gyimesi csángók zarándokcsoportjai, valamint a világ minden tájáról gépkocsival, buszokkal, különvonatokkal ideutazó százezrek között ma már ritka és magányos fajta a távolról érkező vándor,

az igazi, gyalogos peregrinus. A nagybányai Szaniszló József több mint félezer kilométert gyalogolt, míg Csíksomlyóra eljutott.

Honnan a gyalogos zarándoklat ötlete?

A zarándok szót hallva sokakban valószínűleg a középkori Savonarola hitszónok képe él, aki magából kifordulva, térden csúszva, eszelősen hadonászik az útszélen... Ahogyan nagyapám szomszédasszonya, a néhai krasznacégenyi Soós Mária néni mondaná: „Irgalmas Szűzanyám, halálos nagy vétke lehet ennek a szegény embernek, hogy így kell neki vezekelnie!” Szó ami szó, igyekeztem én is rendesen összegyűjteni mindenféle gazemberséget, de az én életembe se fért bele sokkal több zsványosság, mint a másokéba. Ezért inkább életem örömeiért akartam köszönetet mondani. Kétségtelenül egy kis hetykeség is van benne, hatvanévesen azonban éppen ideje, hogy az ember ily módon is megköszönje mindazt a jót, ami vele élete során történt: a szép családot, szerető társat, unokát, mindazokat a helyeket, amelyek végigkísérték az életem során, azt, hogy erdélyi magyar vagyok – de legfőképpen hogy megadatott a kegyelem, hogy mindebben hinni tudjak.

Az ötlet megfogalmazásába valószínűleg az is besegített, hogy divatba jött manapság az „El Camino” (Szent Jakab-út – ősrégi zarándokút Spanyolország Galícia tartományának fővárosába, Santiago de Compostelába – szerk. megj.). Miért ne lehetne meg a magunk erdélyi, csíksomlyói zarándokútja? Annál is inkább, mert a különféle korokban működtek erdélyi zarándokutak. A Mária-út ma ezeket kívánja összefogni, sokat kell azonban még dolgozni azon, hogy mindez rendszerbe álljon.

Szaniszló József pihenőben a Gyimesekben

Pedig a lelki és közösségi építkezés mellett, nem mellékesen, fontos jövedelmi forrása lehetne az érintett közösségeknek.

Az út ötletét forgatva magamban egy háromgyermekes kismama bejegyzésével találkoztam valahol az interneten: „Ha foglalkoztat a gondolat, hogy elindulj az úton, akkor indulj el, ne halogasd.” A végső lökést talán ez adta az induláshoz.

Milyen útvonalat választottál?

„Az ezer mérföldes utazás egyetlen kis lépéssel kezdődik” – írta Lao Ce *Az Út és Erény* könyvében. A 760 kilométeres is. A magam első kis lépését nagybányai házunktól tettem meg, aztán elindultam Égerhát felé, kis szatmári-szilágysági kitérővel idézve fel az életem során bennem fontossá nőtt tájakat. Erdélyen át a trianoni határtól az ezeréves határig – ezt a címet adtam zárándokutamnak: Krasznagyöngy – Krasznacégény – Érmindszent – Csanáros (trianoni határ) – Nagykároly – Tasnád – Zilah – Kolozsvár (két nap pihenő) – Apahida – Magyarszovát – Szászrégen – Szováta (egy nap pihenő) – Székelyudvarhely – Csíkszereda – Mádéfalva – Gyimesfelsőlok útvonalon érkeztem Gyimesbükke (Kontumáci-kápolna, ezeréves határ). Itt két nap pihenő következett, ezalatt bejártam a Boros pataka (Aphavas) és az Ugra pataka (Hosszúvész havasa) környékét. Csíksomlyóra Mádéfalváról gyalogoltam el, majd vissza, végül Csíkszeredából indultam vonattal haza Nagybányára. A legszebb talán a Zilah – Kolozsvár útszakasz volt, illetve Szászrégentől végig a Hargitán át a Székelyföld, a Gyimesek: egyrészt a jó idő is hozzájárult, másrészt itt már magyar vidéken jártam, s ezen a körülbelül 300 kilométeres szakaszon mindenhol volt kellő számú panzió.

Az autósok hogyan tolerálják az út szélén baktató, magányos zárándokot?

Mivel műúton, szabályosan, a menetirány baloldalán, biciklis mellényben, éjjel többféle macskaszemmel közlekedtem, eléggé egyértelmű volt gyalogos szándékom. Ennek ellenére lehettek vagy tízen, akik megálltak és felajánlották a segítségüket. Ugyanannyi idéetlen is akadt, akik rám húztak, remélve, hogy majd azon szórakozhatnak, milyen rémülten ugrálok el előlük. Nem volt ilyen szerencsénk – nekem viszont igen. A kamionok félelmetesek, de a sofőrök nagyon profik. Nincs esély vitatkozni velük. Szerencsének tartom, hogy utamon egy közlekedési balesetet sem láttam. A Szilágyságban viszont

Utolsó eligazítás a somlyói nyeregbe való indulás előtt

három eltaposott borzot is; valami rendkívüli történhetett, hiszen a borz sem mindennapi, vasalva pedig igaz csak szomorú látvány.

Mindenhol panziókban töltötte az éjszakát?

A 27 nap alatt négy éjszakát töltöttem a szabad ég alatt, kilenc éjszakát családi és baráti házakban, a többit motellekben. Kétszer gyalogoltam napi 30 kilométert, reggeltől estig esőben, hideg szélben. Olyan is történt, hogy Zilahtól fél napi járásra van egy panzió, onnan Kolozsvár alá, másfél napi járásra semmi. Ültem Kendermálon a falu utolsó, elhagyatott házának tornácán, falatoztam a jó csanárosi sváb szalonnából és olyan csendes, meleg, csillagos éjszaka mutatkozott, hogy eldöntöttem, átgyalogok az Almás völgyéből a Nádas völgyébe. Mikor reggel hétkor végre megpillantottam az első panzió feliratot Magyarnádason, a mögöttem lévő táblán ez állt: Zilah 70 km. Ezt a távot 23 és fél óra alatt tettem meg. Nem hagyhatom szó nélkül Csányi Sándor nagylelkű vendéglátását vadonatúj sarmasági moteljében, amelynek első vendége voltam. Nemcsak kár, de kimondottan bajunk, hogy ritkán hallunk ilyen emberekről.

Voltak-e bár alkalmi útitársaid?

Gondolatban, lélekben sokan. A kétkezők mellett sok igaz barát telefonált utamon, leginkább mindig aggódó és sok jó tanáccsal teli feleségem, de Kraszna-parti gyermekkori játszótársaim is mindennapos beszélgetőtársaim

voltak, akik az állatok ellátása és a reggeli fejés után rögtön nekem drukoltak. Ezennel is megköszönöm igaz jó társamnak a jókívánságot, amivel utamra engedett: „Mosolyogj, vándor!”

Hű útitársam és étkem volt a szalonna: előbb a Molnár Szilveszterék Kraszna-parti szalonnája, majd unokaöcsém csanárosi sváb szalonnája, aztán a középloki csángó néni szalonnája kísért...

Hű útitársam és étkem volt a szalonna: előbb a Molnár Szilveszterék Kraszna-parti szalonnája, majd unokaöcsém csanárosi sváb szalonnája, aztán a középloki csángó néni szalonnája kísért – ebből még most is van egy kétujjnyi szelet... Mondhatom, hogy Erdélyben mindenhol értenek a szalonnához, méltóképpen megbecsülik, igazi nemzeti kincs.

Az enyhet adó kék „szanitárszesz”-ről, vagyis az egészségügyi szeszről se felejtkezünk el, hiszen minden falusi boltocskában kapható, s szűnyogcsípéses gyermekkoromat is végigkísérte: örök darab. Volt még egy titkos fegyverem: feleségem körömvirágos, kénes szárító kenőcs, ami nélkül nem tudtam volna a vízholdyagjaimmal megbirkózni.

De a legfontosabb megemlékezni a típusgyászomnak arról a kitartó lakójáról, aki akkor is mellettünk áll, ha netán vétettünk, ismer minket és látja, hogy mi lakik a szívünkben.

Összesen közel egy teljes hónap és 760 km vándorút áll mögöttem. Jó kis rálátás a mai Erdély szinte minden népére, szegletére...

Amikor útnak indultam, tudva, hogy a Szilágyság és a Mezőség románok lakta vidékein nincsenek napi járásra panziók, szálláshelyek, eldöntöttem, hogy előítéletek, címkéző sztereotípiák nélkül szólítok meg minden jóakarátú embert, akiben segítségre találhatok. Nem fejttem ki részletesen, de elmondhatom, hogy a nemzetekre aggatott jelzők igenis igazak – talán ezért is élnek.

Aludtam Csányi Sándornál, de aludtam a világ legszegényebb emberénél is – aki nem azért volt szegény, mert reggelire tökmagot evett és hozzá csalánhajtást az udvarról, hiszen ez csak az eszköztelenség, a tárgyak hiánya. Amikor a reménytelenség, a teljes magára hagyatottság, a teljes fölöslegesség szegye urálja az életet – ennél nagyobb szegénységgel még nem találkoztam... Nántún, Szoporhoz közel találtam rá vaksötétben, amikor jobb híján már az elhagyatott házakat kémleltem, ahol megszállhatnék – na ennyit a nemzeti sztereotípiáról, hogy a román ember mindig vándort befogadó, saját ingét is odaadó stb. Nántú ugyanis valamikor sváb falu volt, magyarokkal tűzdelve, mára viszont szinte egységesen román. Az én emberem, Ferenczi Kálmán Sándor odaszármazott, tehető-

szatmárhegyi emberek gyermeke volt, nálam néhány évvel fiatalabb; a világban tájékozott, a maga szintjén műveltnek is mondható. A családja kihalt, esztergályosként került az utcára, havi 150 lej, vagyis közel 50 amerikai dollár segélyből és valamelyik újhítt protestáns felekezet konzerveiből tengeti életét. Tiltakozása ellenére annyit tettem az asztalára, mint a panziókban.

Egyébként mindenkinek köszöntem, magyarnak, románnak egyaránt, lehetőleg előre, így én választottam meg köszönésem nyelvét, az enyémet, a magyart – aztán ki-ki úgy válaszolt, amint tudott, vagy akart, a maga nyelve szerint. Nemigen emlékszem, hogy ne köszöntek volna vissza.

A nagykarolyi cigánysoron, a Ruha István szülőháza közelében előzött meg két cigány fiatal: Bahrtalo! – mondta az idősebb. Avello bahrtalo! – válaszoltam emlékeimből. Jó néven vették. Nekem is jól esett, hogy az ő nyelvükön válaszolhattam.

Májusban talán legszebb az erdélyi táj, ezt legalább ilyen jó lehetett nap mint nap, a maga változatosságában végigélni...

Így igaz, s jó volt látnom, hogy Erdély, az erdélyi falu kezd magához térni: lát-szik rajta az anyagi gyarapodás, a közösségek munkája, a jó példa, magyar és román vidéken egyaránt. Egyre több a közműfejlesztés, a házakon is meglát-szik a gondos gazda keze. A földek job-bára műveltek, és ami nagy örömmel szolgál, igencsak szakszerűen végzik ezt a nem könnyű mesterséget. A csíkrákosi Cserei-kúria közelében láttam egy bácsit, amint szépen, ütemesen,

...mindenkinek köszöntem, magyarnak, románnak egyaránt, lehetőleg előre, aztán ki-ki úgy válaszolt, amint tudott, vagy akart, a maga nyelve szerint.

élvezettel kaszálta a lucernát. Szépen fog a kaszája, bátyám! – mondtam oda menet közben. Magam is azon vagyok! – válaszolta kihúzva magát. Bevallom, az eszközhányos téeszidőkben nekünk ritkán sikerült ilyen szép táblákat nevelnünk, pedig sem a szorgalom, sem a szaktudás, sem az elhivatottság nem hiányzott, azonban nem volt elég pusztán kézzel nekimenni a földnek. Érmindszenten láttam, míg az Ady-kúria udvarán falatoztam madárlátta reggelimet, hogy a szomszéd házból kijött egy húsz év alatti vékony leányka, babos kis nyári ruhácskájához a most divatos fehér tornacipőt hordta. Édesanyja kíséretében ment hátra a szérúre, ahol kinyitotta a legnagyobb John Deer traktor fülkáját, begyújtotta a hatalmas gépet, és szépen kivonult a hátsó udvarból. Később a faluvégen láttam dolgozni, a klimatizált fülkében fülhallgató volt a fején. Ismerek Erdélyben néhány olyan telepes falut, amit nyilván szeretnek a lakói, én magam viszont holtan sem szeretnék ott lakni: szemmel láthatóan kietlen, lakhelynek alkalmatlan földekre telepítettek valamikor nagyon elkeseredett, mindenre elszánt embereket. Településeink zöme azonban szemnek és léleknek üdítő, lakhatásra kieszemelt helyen épült, láthatóan szeretik is az ott élők, akik az évszázadok során a maguk képére formálták ezeket a falvakat: a magyarok magyarrá, a románok románná, a svábok svábbbá tették helységeiket – vegyes településeken akár egyes utcákat is. Templomaink szépek, szeretettel gondozottak, látszik a közösség ragaszkodása. A Székelyföldön minden magára valamit is adó település állított turul-emlékművet: szép, változatos szobrai ezek a szárnyaló nemzeti léleknek. Az egyik legszebb mégsem ott, hanem a szilágysági Dobra templomkertjében található. A legeredetibb viszont Zala György zilahi turulja a református templomkertben – egy egész éjjel vigyázta álmomat. Másrészt, ha nem lennék erre kiélezve, a Székelyföld kivételével nemigen tudtam volna megmondani, hogy magyar

A csíkszeredai Taps téren, útban Somlyó felé

vidéken járok-e: semmi nyoma a magyar életnek, sem feliratokban, sem magyar szóban. Erdély egyre egységsülő, helyi arcát elvesztő homogenizációt él meg. És mintha az együttgondolkodás közti távolságok is megnőttek volna: a sváb-magyar gazdának Nagykároly mellől ugyanolyan messze van a gyimesi csángó-magyar, mint fordítva: mindkettő azt hiszi a másiktól, hogy az már külföld. Valamit tennünk kellene a nemzetegyesítésért, hogy érezzük egymás gondjait, örömeit. S főleg az utóbbiakra kellene jobban odafigyelni. Ha kérde, mindenhol és minden nyelven ugyanaz a válasz: itt uram, nagyon nehéz az élet! A gyimesi Ugra pataki Tankó Huszár Péter mondta: Itt, ebben a huzatos, hideg völgyben a szénafűn kívül semmi nem terem meg, éjszakára még begyújtunk, nem úgy van, hogy megerem a gabona vagy a pityóka, mint odabenn Csíkban...

A hitünk kevés vagy a lelkünkben szunnyadó derű?

Talán a pozitív gondolkodásból, a jó gondolatokból kellene több... Márpedig világunkat – legyen ez a mi kis benső világunk, vagy a tágabb erdélyi magyar világ – ezek viszik előbbre. Az út elején kiüresítettem magamat mindentől, amit elmém, lelkemben magammal cipelni szoktam, s hagytam, hogy megtaláljanak a jó gondolatok, amelyekért fohászokni érdemes.

Egy ilyen hosszú vándorlason az ember kiüresíti magát a gondolatoktól, érzésektől, és hagyja, hadd jöjjenek, töltsenek be maguktól az arra érdemesek.

És itt hirtelen értelmet nyertek az útszéli, faluvégi fakeresztek, amelyek a hozzám hasonló vándort Erdélyben is – igazi keresztény országhoz méltóan – évszázadok óta elkísérik. Engem mindig meghatottak ezek a „pléhkrisztusok”. Talán gyermekkorom homokos szőlődűlőit juttatják eszembe, amikor a keresztutakhoz a jó sváb gazdák kutat ástak a szomjas jószágnak, s mellé keresztet állítottak, legyen kihez fohászokni, míg megtöltik a vályút... A legszebb faragott korpust talán Kendermál határában láttam, egy mezősi dombtetőn pedig a Megváltó bájosan naiv megjelenítését, a népi alkotókedv

Zarándokok a Nagy- és Kissomlyó nyergében. Dávid Lajos felvételei

igazi remekét! Minden alkalommal megsüvegeltem a Szenvedőt és sokszor fennhangon is megkérdeztem: Biztos, Atyám, hogy jó ötlet volt legszelídebb, legengedelmesebb szép fiadat feláldozni ezért a világért...? Biztosan megérdemli ez a világ, hogy feláldozzuk érte legszebb, legokosabb, csillogó szemű fiainkat?

Utamon a legszebb zarándokmondatot egy Ugra-pataki székelycsángó aszszonytól kaptam – lehet, ő is hallotta valahol –, aki a kisboltban volt vásárolni a patakszádánál, s hazafelé menet a havas alá, a rózsafűzért morzsolgatva mondta: „Tudja, egyik így mondja, a másik másképpen, de a szép gondolat is egy ima.” És most már azt is tudom, hogy kikért imádkozunk, amikor a templomban a jó és elhivatott papokért szól a fohász. Láttam a mádэфalvi plébánost, aki a somlyói búcsúba induló keresztalja élére állt, szüntelen imájával és énekével bátorítva a zarándokokat. Mire elhagytuk a falut, nyolc lovasszeker és 500 gyalogos zarándok fölött volt a létszám... Az Atya este is gyalog vezet haza híveit, templomuk előtt megáldotta őket, elénekelték himnuszainkat és megvendégelte a zászlovivőket!

Milyen érzés most visszatekinteni a megtett útra – lelki és fizikai értelemben is?

Fizikailag tökéletesen jól vagyok, két vízhólyag behagedt helyét leszámítva, meg azt, hogy olyan fekete vagyok, mint egy traktorista. Az emberek olyat mondanak, hogy megcsinosodtam. De hát egy ilyen út nem a szépségről szól,

legalábbis egy másfajta szépségről... Örülök, hogy megtettem. Elsősorban magamnak tartoztam ezzel. Én Erdélyben nem turista vagyok. Sehol sem volt olyan vidék, ahol ne jártam volna, talán a gyimesi Boros pataka fölötti Apa havas és a Hosszúvész havasát kivéve. Nekem Erdély a hazám. Büszkeség? Mint a tízes államvizsga után: a jól végzett munka öröme-büszkesége.

A visszajelzésekből mindenesetre azt olvasom ki, a tudatuk alatt sokakat szembesítettem azzal, hogy már régóta meg kellett volna tenniük a maguk kis „zarándoklatát”. És az őszinte, baráti csodálat mellett ott van az is, hogy „öljük meg a tükörtartót”... Ma már van sejtésem a határainról, arról is, hogy mit hogyan bírok – ezeket eddig is így gondoltam. Pedig titkon arra számítottam: valami újat tudok meg magunkról. Egy ilyen hosszú vándorlason az ember kiüresíti magát a gondolatoktól, érzésektől, és hagyja, hadd jöjjenek, töltsenek be maguktól az arra érdemesek. Nos, abban kaptam megerősítést, amit eddig is tudtam, amit eddig is vallottam, és örülök, hogy ezek szerint jó értékek mentén haladt eddig az utam. „Kenyeret nem dobunk el” – nyugtázta öreges mozdulataimat a diákkorom óta nem látott barát Székelyudvarhelyen, amikor elraktam a magyarszováti kenyérszelet-maradékot. Korondon láttam egy öreg nénit, aki a nagyanyám mozdulatával gyűjtötte össze kenyere morzsáit... Istenem, de régen is láttam ezt a mozdulatot... Márainak igaza van: magyarnak lenni nem állapot. Magyarnak lenni magatartás.

Kálóczy Katalin

A csapat

Beszélgetés Berky Annával a szovátai Teleki Oktatási Központról

Berky Anna a magyar oktatási-kulturális kormányzat köztisztviselőjeként közel 20 évig viselt felelősséget a külhoni magyar közösségek oktatási-kulturális tevékenységének fejlesztéséért. A két évtized alatt számos intézmény, szervezet, program született meg a Kárpát-medencében, sok közülük megerősödött s a maga területén meghatározóvá, némelyik kiemelkedővé vált. Nem túlzás azt állítani, hogy csodának lehetett megélni azt az élményt, amikor emberi akarattal, tudással, összefogással jól működő, önmagukat fenntartó – a szó konkrét és elvont értelmében – építmények keletkeztek a semmiből. Anna egyik ilyen története a szovátai Teleki Oktatási Központról szól.

K. K.: Milyen szerepet játszott a te életedben a szovátai Teleki Oktatási Központ?

B. A.: Meghatározó szerepet. Egyrészt azért, mert a születésétől kezdve végigkísérhettem a fejlődését, másrészt

pedig azért, mert ott tölthettem életem egyik legboldogabb évét: akkor éreztem először azt, mit jelent, ha egy közösség befogadja az embert.

K.K.: Súlyos mondat volt, Anna. Válasszuk ketté, az érzelmileg telítetebbről beszéljünk később. Mikor, miért született az oktatási központ? Jó volt-e jelen lenni a megszületésénél?

B. A.: A 90-es évek elején megalakult a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége – élén Lászlóffy Pál elnökkel (Pali bácsival). A vezetőket a megalakulástól kezdve az a gondolat foglalkoztatta, hogy az ország egyes pontjain központokat kell létrehozni, hogy onnan szervezhessék a különböző pedagógusprogramokat, továbbképzéseket stb. Ehhez a támogatást nagyrészt a magyar államtól kérték és kapták meg. De már a korai elképzelésekben is szerepelt, hogy ne csak béreljenek helyiségeket, hanem a központok hosszú távon kerüljenek a szövetség birtokába. A legelső kiszemelt épület a későbbi Teleki Oktatási Központé volt. Szovátán alkalom kínálkozott, hogy a hatalmas, rossz állapotú, régi házra – amelyben menza és cukrászda működött – licitálni lehessen. Bíró István, a központ későbbi igazgatója figyelt fel rá – ő maga is szovátai volt egyébként. Eljött Budapestre, a Művelődési és Közoktatási Minisztériumba, és meggyőzően érvelt amellet, hogy az épület mennyire alkalmas lenne a pedagógusszövetség céljai számára, mert Szováta turisztikai központ, gyönyörű helyen fekszik stb., tehát jó lenne az árverésen részt venni.

A Budapestről kapott támogatás ígéretével Bíró István győzött is, bár az maga sem volt könnyű, mert a román állam nagyon nehezen akarta odaadni az ingatlant egy magyar civil szervezetnek. De végül, 1994-ben sikerült megvenni a teljesen lepusztult állapotban levő épületet. István nagyon ügyes volt, kiválóan tudott kapcsolatokat teremteni, éjjel-nappal járta Magyarországot, a különböző intézményeket,

Énekszó a Teleki Oktatási Központ lépcsőjén

hogy támogatást szerezzen, ami sikerült is. A fő támogató az akkori Illyés Közalapítvány volt, de a tőlük kapott nagy összeg sem volt elég az árverésen megszerzett épület teljes árának kifizetéséhez. Szó szerint az utolsó pillanatban állt össze a kisebb támogatási összegek révén a vételár.

S aztán elkezdődött a tervezgetés. A legerőteljesebb elképzelései Bíró Istvánnak voltak. A Teleki megvásárlásáig Bukarestben élt, attól kezdve azonban az élete nagy részét Szovátnán töltötte. Kezdődhetnek az álmódosítások.

K. K.: Te tudtál ezekről?

B. A.: Hogyne, az első pillanattól kezdve. István az álmaiba és a nagyon gyakorlatias elképzeléseibe is beavatott. Azt mondta: az a fő célunk, hogy kialakítsunk egy központot, de mivel hosszú távon nem lehet támogatásokból élni, a jövő intézménynek önfenn tartóvá kell válnia. Így szilárdult meg az a koncepció, hogy a jövő szállodai rész egyrészt szolgálja az odaérkező pedagógusokat, illetve a különböző rendezvények szereplőit, másrészt legyen turista jellege is. Vagyis termeljen jövedelmet. Ennek jegyében kezdődött az építkezés: szállodai szobákat és két előadótermet alakítottak ki. S közben István összeszedte a csapatát is, ez a megfelelő szó, mert azok az emberek, akiket fölvelt – a konyhások, takarítók –, nem alkalmazottak, nem szállodai személyzet voltak, hanem lelkes, ösztönző, mindenért felelősséget érző csapatot alkottak. Mindenki mindenfelé foglalkozott. A konyhás néni takarított is, ha kellett, de szükség szerint a

vendégekkel is foglalkozott, Bíró István pedig ágyat húzott, fürdőszobát takarított. S mindezt végtelen nagy szeretettel. Családias hangulat jellemezte őket, s ez rögzült is, kitartott tizenegynéhány évig. A csapat összetétele ez alatt az időszak alatt nem is változott.

István olyan központot akart a kezdetektől, amely elsősorban a helyieket szolgálja ki, ám az oktatási feladatokban már Erdélyen is túl, messzebbre nézett: egyfajta Kárpát-medencei központot tervezett.

K.K.: Kizárólag az oktatás ügyének szentelték?

B. A.: Nem, nemcsak az oktatásnak, a közművelődésnek is. A helyiek felemelésének szándéka komolyan munkált Istvánnak. Az volt a célja, hogy a Teleki odavonzza a szovátaiakat, illetve a környező településeken élőket és művelődési központtá válják. Milyen rendezvényekkel érte el ezt? A híres szováta festők mára rendszeressé vált kiállításai akkor és ott kezdődtek el, alkotótelepet is létesített számukra. Kuti Lajos nevét említeném példának. Megszervezte a faragók hagyományossá vált rendezvényeit: előadásokat, kiállításokat, táborokat. Bandi Dezső vagy Sánta Csaba nevét említem meg. Gub Jenő bácsi, aki nemcsak Szovátnán volt ismert, biológusként fantasztikus idegenvezetéseket vállalt. Különböző növényeket gyűjtött össze, s belőlük számos kiállítást szervezett. Az odahívott iskolás gyerekeknek előadásokat tartott róluk. Rendszeressé váltak a könyvbemutatók: jöttek a Kriteriontól, illetve a kolozsvári Művelődés főszerkesztője, Szabó Zsolt vagy Vásárhelyről

Barabás László néprajzos és Beder Tibor földrajztanár, kutató. Fontos eleme volt a Teleki közművelődési tevékenységének a magyar ünnepek feltámasztása, megerősítése a közösségi tudatban. Nagy dolog volt, hogy hosszú évtizedek után újra el lehetett együtt énekelni a magyar himnusz.

A legerőteljesebb elképzelései Bíró Istvánnak voltak. A Teleki megvásárlásáig Bukarestben élt, attól kezdve azonban az élete nagy részét Szovátnán töltötte.

K. K.: Mindent maga Bíró István szervezett?

B. A.: Igen. Magát a Teleki nevet is István választotta az erdélyi Teleki grófi családról. A programokat is egyértelműen Bíró István indította be. Kitálalta és meghonosította. A közönség odaszoktatása érdekében a közvetlen környezetet szólította meg. Helytörténeti előadások sorozatát szervezte meg, amelyre odahozta az iskolás gyerekeket is, hogy hallják Sóvidék és a környező falvak történetét. Számítógépes tanfolyamokat szervezett a helybelieknek, akik számára mindez hallatlan újdonság volt. Korábban nem volt művelődési intézmény Szovátnán. Az üdülőtelepet leszámítva a lakosság 80-90 százaléka magyar volt, s egy kis fiók EMKE-szervezettől eltekintve, kulturálisan ellátatlan közösségről volt szó.

István folyamatosan és intenzíven építette a kapcsolatokat országon belül és kívül is. Elsősorban az oktatás területén, de nem kizárólag. Gyakran jöttek például a Szegedi Tudományegyetemről előadást tartani. Tudományos és ismeretterjesztő biológiai sorozatra vállalkoztak. A környező falvakban kiplakátolták a rendezvényeket, de a felhívásokat legtöbbször ismerősökön keresztül terjesztették, például a Teleki csapata révén. Újdonságnak számított, hogy a támogatóktól nyert összegből a rendezvényeken valamivel meg is kínálták a vendégeket. István minden eszközt megragadott, amellyel vonzóvá tehetette a Telekit.

K. K.: A Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége, mint fenntartó fogalmazta meg a feladatokat az oktatási központ számára?

Bolyai Nyári Akadémia. Szolláth Hunor felvétele

Díjátadó ünnepség a Teleki Oktatási Központban. Szolláth Hunor felvétele

B. A.: Inkább úgy fogalmaznék: közösen. A szövetség elnöki kara Csíkszeredában működött, a rendezvények tekintetében pedig Szováta volt a centrum. Később innen irányították a kialakított módszertani központokat. Megvoltak hozzá a helyi adottságok.

K. K.: Milyen programokon keresztül érintkezett a közművelődési feladatrendszer a közoktatással?

B. A.: A pedagógus-továbbképzésben és a gyerektáborokkal is. A vendégtanárok, akik elsősorban a Babeş-Bolyairól jöttek, a pedagógusoknak és az érdeklődőknek tartottak előadást. A gyerekeknek szaktáborokat szerveztek: fafaragótábor, népdaltábor. A szovátaai kamarakórusnak a Telekiben nyílt először, majd folyamatosan lehetősége a bemutatkozásra, mára országos hírűek. Kiváló vezetőjük volt Fülöp Judit.

K. K.: A szövetségnek az évek során kiépült a hálózata, amelynek a csomópontjain voltak a módszertani központok, csúcsintézménnyé pedig az elképzeléseknek megfelelően a Teleki vált. Mikorra állt össze ez a rendszer?

B. A.: A 90-es évek végére. Addigra már állt István mellett szakmai munkatárs. 1996 körül került oda István révén, huszonévesen Márton Zoltán – közismert becenevén Dönci. Jászvásáron végzett mérnökként. Az építkezésben, informatikai munkában segített Istvánnak, no meg a rendezvényeken. Maga István elektromérnök végzettséggel korábban Bukarestben dolgozott, s a munkája mellett kapcsolódott be 1990 után az RMDSZ érdekvédelmi, oktatásszervezési

munkájába. E munka révén került az RMPSZ-be, illetve Szovátra. Dönci marosvásárhelyi volt, s azért költözött Szovátra, majd később Hármasfaluba, hogy a közösség szolgálatában marandót alkosson. Házat, hazát épített a pedagógusoknak, az erdélyi magyar közösségnek, bevészte nevét a székelyföldi autonómiaküzdelem élharcosai közé. Sajnos, ma mindkettőjükéről múlt időben kell beszélni. Mindkettőt tragikus baleset érte. István 1999-es váratlan halála után Dönci vette át az intézmény vezetését. Őt ebben az évben veszítettük el. Mindkettőjüket a magyar közösség iránti megszállottság, elkötelezettség vitte ebbe a munkába.

K. K.: Lehet-e korszakolni az intézmény működését?

B. A.: 1993-tól folyt a tervezés, az előkészületek, az épület felújítása 2-3 évig tartott. 1994-99 között beindultak a helyi és a Kárpát-medencei rendezvények, a Bolyai Akadémiának pedig már kis múltja is volt. 1999-től, István halála után kezdődött el az újabb szakasz, amikor megépült az új épületszárny, a konferenciaterem stb. A következő korszakhatár pedig 2012, amikor Dönci megvált a Telekitől, mert a Magyar Polgári Párt színeiben megválasztották Makfalva polgármesterének. Később ő lett a párt országos alelnöke és Maroszék Székely Tanácsának elnöke.

K. K.: Hogyan született meg a talán leghíresebb teleki program, a Bolyai Akadémia?

B. A.: Erdélyi kezdeményezésből, de az első pillanattól túlmutatott Erdély

határain, már az elsők – amelyet még Hargitafürdőn szerveztünk, s két héttig tartott – részt vettek a felvidéki és a vajdasági pedagógusok is. A következő évtől kezdve elsősorban Szováta zajlott le, de béreltek további helyiségeket Csíkszeredában, Székelyudvarhelyen is. A Bolyai Akadémia számomra olyan fórum, amely alkalmat ad a magyarság összefogására, a Kárpát-medencei magyar közösségek összekapcsolására. A továbbképzésen és a minőség megismerésén túl talán ez volt a legfontosabb célja: megismerkedni és – ma úgy mondanánk – hálózatot építeni. A környező iskolák meglátogatásával, a kirándulásokkal, a növénygyűjtésekkel szaporodtak a közös élmények, erősödött az összetartozás tudata. A Bolyai Akadémia június végétől egy hónapon keresztül tartott. Kezdetben egy-két csoporttal, egyhetes kurzusokkal, 25-30 fővel, később négy-öt csoport is dolgozott egy-egy héten.

K. K.: Milyennek szeretted, tisztelted az oktatási központ megálmódóját, Bíró Istvánt?

B. A.: Rendkívül agilis, önmagát nem kímélő ember volt, nagyon határozott célokkal. S időt, fáradságot nem kímélt, hogy el is érje azokat. Mindent megmozgatott érte. Kiválóan tudott kapcsolatokat teremteni. A támogatások is erről tanúskodnak. Nem az elfogultság mondatja velem, hogy a pedagógus-szövetség neki köszönheti a Telekit. Alig aludt pár órát, mindig törte a fejét valamin, utána pedig megvalósította. Fantasztikus ember volt. A rendszerváltozások utáni lendületben, hogy most meg lehet valósítani sok mindent, minden cselekedetével a magyar közösséget szolgálta. Nagyon-nagyon hitt abban, hogy Erdély megint fölemelkedik, és onnan, ahová lecsúszott, föl fog állni. Elsősorban Erdélyben gondolkodott, de a magyarság egészében is. Hogyan lehet a szétszóródott magyarságot újra összekapcsolni? István halála után Dönci is ugyanezt képviselte.

K. K.: Életképes és csodaszámba menő intézmény a munkájuk eredménye. Kisugárzása volt és van most is. Milyen utóda volt Bíró Istvánnak Dönci, Márton Zoltán?

B. A.: Akárcsak István, célra törő, megszállott, ő is elsősorban a helyi közösségért akart cselekedni. Mindent megmozgatni annak érdekében, hogy megmaradjon az egész közösség. Istvánban is volt idealizmus, Dönciben talán még több. Mindig szötte az álmokat, s nem kímélte magát. Jöttek az újabb és

újabb ötletek, az újabb és újabb tervek. Igazgatóságának ideje alatt fantasztikus fejlődésnek indult a Teleki Oktatási Központ. Befejeződött az egész épület, a bővítés, a korszerűsítés is. Megszaporodtak a programok. Kitalálta és létrehozta a nyári tábort faházakkal a patak partján. S akár István, ő is szerelte a fűtést, csinálta az ágyakat, takarított, fogadta a vendégeket, rohangált a támogatásokért, mikor mit kellett.

K. K.: Benne van a falakban mindkettőjük szellemisége.

B. A.: Mindenképpen. Hasonlóan szimbolikus és Döncire jellemző, felejthetetlen epizód, engem pedig mind a mai napig érzelmileg megérint: elkészült a konferenciaterem 2003-2004 tájékán, s mikor megérkeztem Szovátra, Dönci az ajtóban megfogta a kezemet, rohant velem oda. A csomagot sem tudtam letenni. A színpad fölötti falon egy faragott Teleki-embléma van. Fölállított egy székre, hogy nézzem meg jól. Ő maga véste bele a Teleki csapatának a nevét, mindazokét, akik az építkezés alatt végig ott voltak és dolgoztak. Többek között az én nevemet is. Megható volt, ahogy a csapat iránti háláját kimutatta.

Márton Zoltán. Fülöp Mihály felvétele

K. K.: Kik támogatták a Telekit?

B. A.: Nagyon sokat segített az Illyés, majd az Új Kézfogás Közalapítvány, a MOL, a békéscsabai Eötvös József Iskolaalapítvány, kisebb vállalatok is, Entz Géza alapítványa, a Budapesti XIII. Kerületi Önkormányzat.

K. K.: Hogyan támogatta a minisztérium a Telekit?

B. A.: Támogatási összegekkel és sok szervezőmunkával is. Mindenről tudtunk, napi munkatársi kapcsolatban voltunk. Elmondták az adott képzéssel kapcsolatos elképzelésüket. A Bolyai Akadémia mellett a hazai továbbképzési rendszert is kialakította a szövetség, mi pedig szereztünk hozzá vendégtanárokat, előadókat. (Kezdetben nem volt hivatalos, de később akkreditálták is.) Telefonon, személyesen – kéthetente biztosan találkoztunk – beszélünk meg, hogy kivel vegyük föl a kapcsolatot. A minisztériumi főosztály akkoriban egyáltalán nem pusztán közhivatali feladatokat látott el, hanem egyfajta bázisa, otthona volt a határon túli magyaroknak. Közvetített, összekötötte a magyarországi és a határon túli szakmai szereplőket.

K. K.: Térjünk át a nyitó mondatod második részére, mely szerint életed egyik legboldogabb időszakát töltötted Szováton. Hogyan történt?

B. A.: Bíró István ötlete volt. Hívott Szovátra programszervezőnek. Tudta, hogy mi zajlott az adott időszakban a minisztériumban, s talán segíteni is akart nekem, hogy kikerüljek egy emberileg nagyon nehéz helyzetből. 1999 februárjában azután autóbalesetben meghalt. A megváltozott helyzetben Dönci megismételte a kérést s mivel akkor segíteni is kellett, tavasszal kimentem. A Telekiben csak Dönci lakott. Portásként, mindeneként. Én pedig beköltöztem a 13-as szobába. Erős hittel, optimizmussal álltunk neki, hogy megvalósítjuk István álmát.

Meghatározó élmény volt, hogy első vasárnap elmentem a református templomba Döncivel, ahol bemutatnak a tiszteletes úrnak, aki engedélyt kért, hogy bemutatthasson a szovátaik közösségnek. Kérte őket, hogy fogadjanak be. Soha nem fogom elfelejteni a szeretetet, amit akkor kaptam, nehéz is szavakkal érzékeltetni. Ha utána végigmentem az utcán, megszólítottak az emberek, hogy érzem magam, nincs-e szükségem valamire. Egy-egy rendezvénynél könnyű dolgom volt, mert tudták, hogy ott vagyok a Telekiben és jöttek sokan, „legyünk ott sokan”, lássák, hogy érdekel.

Az egy év alatt zajlott le az új szárny megépítése. Volt úgy, hogy esernyő alatt aludtunk, mert a fejként nem volt fedél. Közben programokat szerveztünk. Az egyik legjobban sikerült rendezvény az *Egyház és iskola* című, amelyet soha nem felejték el. Szereztünk előadót Magyarországról, meghívtuk a helyi tiszteletest és

Berky Anna

megszólítottuk a Nyárad-menti iskolákat. Minden Nyárad-menti iskolának írtam egy levelet, amelyben szeretettel meghívtam őket és kértem, hogy postafordultával jelezzenek vissza. Eltelt egy jó hónap, és sehol semmi visszajelzés. Két héttel a rendezvény előtt főlhívtam az egyik iskolaigazgatót. Elmondtam, mi járásban vagyok. Jaj, aranyoskám, arról a levélről van szó, amelyben az szerepelt, hogy postafordultával? Hát azt hittük, hogy valami hivatalos levél valahonnan. Meg sem néztük, csak beletettük a fiókba. Miről van szó? Hát miért nem mondta, aranyoskám? Majd mi értesítjük egymást. Így is lett. Vagy százan eljöttek. Az előadás után beszélgetés folyt arról, hogy mit jelent az egyház és az iskola kapcsolata. Mit tud tenni az egyház az iskoláért, hogyan lehetne összekapcsolni jobban a kettőt?

A másik, amire büszke vagyok, hogy én is – István példáját követve – próbáltam támogatást szerezni. Írtam levelet egy sor magyarországi tankönyvkiadónak. Szépen leírtam, hogy Szováton létezik egy központ, de a magyarországi tankönyvek nem jutnak el oda. Tudnának-e valamiben segíteni? A tankönyvkiadók megmozdultak, önzönlöttek a könyvek. Szegény Döncivel állandóan Vásárhelyre jártunk, mert heteken keresztül érkeztek oda a mintacsomagok. A kiadók felajánlották, hogy több szemléltetőeszközt is adnak, amiből egy évig tartó, nagyszerű kiállítás született. Aztán továbbgondoltuk: milyen jó lenne, ha minél több eszköz eljutna a környező iskolákba is! Készítettem egy rotációs rendszerű elképzelést az egyes összeállítások mozgatásáról. A Teleki akkor már meglévő mikrobuszával indítottuk el a csomagokat. Jó pár évig működött

a rendszer. Akkoriban igen nagy jelentősége volt.

K. K.: Milyen érzés volt csapattagként ébredni Szovátán?

B. A.: Jó volt fölkelni, lemenni a konyhába, ahol mosolyogva vártak, máris főzték a kávé, hozták a reggelit, s mindennek a kacagás, a nevetés adott keretet – és persze a közös munka. Az ott töltött egy év alatt megbizonyosodtam arról, hogy korábban idegen emberek családként tudnak viselkedni, családként tudnak együtt dolgozni, együtt gondolkodni. Hogy ilyen nem csak a mesében létezik. Hozzáteszem, hogy mindig kell hozzá egy olyan ember, aki össze tudja fogni őket, aki el tudja simítani az apróbb konfliktusokat, akinek a küldetés-tudata olyan erős, hogy sodorja magával a többieket.

Ha éjjel egy óraker érkezett meg a vendég, akkor egy óraker fogadták. Eszembe jut erről a Teleki egyik különleges színpoltja: Kiss Dénes, Kisöcsi, ahogy neveztük. Csavaros eszű székely ember, fantasztikus hangulatot tudott teremteni. Intézkedett az építkezéssel, üzemeltetéssel kapcsolatos ügyekben, de a legfőbb erénye mégis az volt, ahogy a vendégekkel bánt. Ugyanennek a családias légkörnek látszólag külsődleges megnyilvánulásai is voltak. A konyhán a saját maguk által az erdőben gyűjtött gyümölcsökből saját maguk által készített lekvárokat kínálták, szilveszter előtt hagyományosan – közösségi aktusként – disznóvágáson vehettek részt a vendégek, újév napján sétakocsikázást szerveztek. Telente István sportnapot, téli játékokat szervezett. Az önkormányzat – amellyel mindig jó volt a kapcsolatunk – besegített. (Sok közös rendezvényünk volt.) Kivonultunk a sípályára – a sípályát ki kellett építeni, az is csodálatos élmény volt számomra az egyik télen –, s különböző versenyeket bonyolítottunk le. Az előkészületekben – a versenyszámok kitalálása, az eszközök beszerzése, elkészítése, megvarrása – a falubeliek is közreműködtek.

Volt úgy, hogy esernyő alatt aludtunk, mert a fejünk fölött nem volt fedél. Közben programokat szerveztünk.

Kitűnő kapcsolatunk volt a holland tulajdonú Edelweiss szálló fiatal vezetőjével. Nem kis része volt személy szerint Döncinek abban, hogy megszerette

A 2014-es Bolyai Nyári Akadémia. Szolláth Hunor felvétele

a magyarokat. Mindennapos barát volt. A Tiszántúlon telepedett le, csodálatos kertészetet alakított ki. Mára tökéletesen beszél magyarul.

Egyszer István hozott Amerikából egy fiatalembert, később Dönci pedig Angliából egy fiatal lányt, akik ott laktak egy-egy évig a Telekiben és angoloktattak. Önkéntesek voltak. Az ellátásukat kellett biztosítani, semmi mást. Érdekes epizód volt az is, amikor a Teleki felavatására Bíró István meghívta a Franciaországban élő Marie Pierre Degerandot de Teleki gróftól, akire – bár csak törte a magyar nyelvet – a szovataiak nagyon büszkék voltak.

2012-vel fejeződött be a lelkesültség időszaka. Akkor lett Dönci polgármester, s megvált az oktatási központtól. Lezárult egy korszak, a Teleki működése üzemszerűbb, professzionálisabb lett. Más. A pedagógusszövetségben is vezetőváltás történt, Szováta központi szerepe megszűnt, átveődött Csíkszeredába – emberi tényezők miatt.

K. K.: Erdély oktatási-kulturális életében hol látod a Teleki helyét?

B. A.: Erdély magyar közoktatásának a központja. Közművelődési téren pedig felsorakozott a többi kulturális központhoz. Szováta méreteihez, lakosságának arányához viszonyítva meg tudja valósítani mindazt, ami másutt, nagyobb városokban, már hagyományosan, megszokott módon régóta rendelkezésre állt. Felkarolta a hagyományápolást, az amatőr és a hivatásos művészetet, könyvtárat létesített, fogadta és feldolgozta, szolgáltatatta, digitalizálta a dokumentumokat, kifejezetten a helyi

közösség kulturális szolgáltató intézménye lett.

K. K.: Hány hasonló csodát láttál a Kárpát-medencében a pályafutásod alatt?

B. A.: Csak néhány példát emelek ki: az egyik mindenképpen a beregszászi II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola. Erdélyben a Teleki története és volumenében mind közül a legnagyobb a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetemé. Az András Mihály vezette Hargita Állami Székely Népi Együttes felemelkedése. A Vajdasági Magyar Pedagógus Szövetség megteremtése és fejlődése. A lendvai oktatási és művelődési központ kiépítése a teremtő gondolatól kezdve. Nagyon büszke vagyok a Tankönyvtanács kialakítására és működésének beindítására. Illyefalván egy Kárpát-medencei tanácskozáson született meg a gondolata, így jött létre először Erdélyben, azután a többi régióban is. Megszülethettek az alternatív tankönyvek, az Erdélyi Tankönyvtanács létrehozta az Ábel Kiadót.

K. K.: Azt hiszem, kevés embernek adott meg, hogy aktív részese lehessen megannyi teremtő szándék megvalósulásának.

B. A.: Nagyon sok öröm volt ebben a munkában. Nem is munkaként éltem meg. A lelkesültség, az éveken át tartó eufórikus érzés nélkül – ami felgyorsította a folyamatokat – nem sikerült volna. S ehhez Szovátán kellett Bíró István és Márton Zoltán. Mindkettjüknek eleven maradt az emléke, máig hat.

Laczkó Vass Róbert

Nyitott szemmel XX. Bahrtalo, fáraó!

1. rész

Gy

akorlott éjjeliőr, szenvedélyes kutatója a gábor-cigány kultúrának, leleményes idegenvezető, aki egyaránt otthonosan mozog a szászföldi templomerődök és az egyiptomi oázisok világában, kalandjait pedig hagyja filmvásznon megörökíteni – ő Boros Loránd etnológus, az Almásy László Kultúrtörténeti Kör megálmodója és működtetője. Zseniális párost alkotnak Lakatos Róbert Bahrtalo! Jó szerencsét! c. filmjében Lalival, azaz Gábor Lajossal, akitől a cigány nyelv khelderásá-cerhára dialektusát is tanulta. Kettejük filmbeli kalandjainak egyik helyszíne Egyiptom, ahol a saját magát alakító Lóri hat évet töltött életvitelszerűen. Komplettné életművész, aki nem azért ad olykor találgatást egy füstös belvárosi kultúrkoksmában, hogy pálinkába fojtsuk a világfájdalmunkat, hanem mert imád kocsmazajban arab filozófusokat böngészni. Hogyan lehet e forrattagból belső egyensúlyt és nyugalmat szublimálni, fogalmam sincs, ám ő komoly előtanulmányokat folytatott

Kairó utcáin, ahol nem a meditatív csend az alapállapot. Hogy mennyire nem értjük – félreértjük – járatlan-ságunk okán a világnak ezt a sarkát, arról is szó esett a Györkös Mányi Albert Emlékházban folytatott beszélgetésünkben.

*Laczkó Vass Róbert: Nem kell különö-
sebben magyarázni, miért vonzó cél-
pont Egyiptom a turizmus számára.
Kairó, Gíza, Karnak, Luxor, a Nílus del-
tája, Királyok Völgye, Sharm el-She-
ikh – ez a címszavakban összefoglalt
egyiptomi gyorstalpaló szinte levegő-
höz sem enged jutni, te pedig arra vál-
lalkoztál, hogy a hozzád felcsatlakozó
turistákat egyik ámulatból a másik-
ba taszítsd, miközben pontosan tu-
dod, hogy ilyen tempóban képtelen-
ség feldolgozni a világ gyönyörűségeit.
Az idegenvezetésnek azonban akkora
fluktuáció mellett, amely az egyipto-
mi turizmust jellemzi, megvannak a
maga törvényszerűségei. Miről szólt
egy átlagos napon a te idegenvezetői
munkád?*

*Boros Lóránt: Egyszerűnek tűnik, de
nagyon bonyolult a kérdés, ezért pró-
bálj meg eligazodni majd a válaszban!
Mikor ilyen messzire megy az ember,
élvezi a radikális másságot, amelybe
csöppen, hiszen új kultúrával ismer-
kedik meg, de nagyon fontos, hogy ne
tévéssze szem elől a célt, amiért oda-
ment: azaz pénzt keresni. A turizmus
Egyiptomban hatalmas biznisz, amely-
ből mindenki profitálni szeretne, aki-
nek köze van hozzá. Ontják a turistá-
kat a charter-járatok, és „kézről kézre”
járnak. Az egyik idegenvezető fogadja
és elszállásolja őket a szállodákban, az-
tán másnap információs órát tart, ahol
eladja a különböző kirándulásokat. Eb-
ből értelemszerűen jár neki a százalék,
mint Európában is bárhol, ha egy for-
galmazó elad például egy autót. Utána
menedzselni kell az árut, azaz el kell*

Boros Lóránt és Laczkó Vass Róbert. Molnár Ferenc felvétele

Khephrén (Hafré) piramisa Gízában

vinni a turistákat egy-egy kirándulásra. Vannak olyanok, akik árulni szeretnek, megint mások túrát vezetni. Repertézni senki sem szeret, az iszonyú dolog, mert gyakran előfordul, hogy a vendég nem azt a szállodát kapja, amelyre befizetett, és ebből óriási cikuszok vannak. Ezt a munkát én sem szerettem, de el kellett végezni, hiszen ennek függvénye volt a többi.

LVR: Sok értetlenség vegyül ebbe a szolgáltatóba?

BL: Fogalmazzunk úgy: nem kevés! Az ember azt gondolja, ha lassabban mondja a magáét egy olyan nyelven, amit a másik nem ért, akkor egyszerre megvilágosodik minden. Hiába szótárgolják például magyarul a három-négy nyelven beszélő Ahmednek, hogy „elfogyott a vé-cé-pa-pír”, Ahmed mosolyog és bólogatni fog: yes, yes! Ilyenkor nyilván az idegenvezetőt hívogatják telefonon, hogy hol vagy, te semmirekellő, mert elfogyott a vécépapír! Jó, nincs semmi baj, megoldható a probléma. Türelemmel minden megoldható, de abból kevés van raktáron. A turisták például azt is nehezen fogják fel, hogy vihar van mondjuk Görögország felett, emiatt nem tud a repülőgépük elindulni. Hogyhogy vihar van? Szörnyű dolog! Egyszer aztán úgy alakult, hogy Örs barátom, szintén idegenvezető, hazautazott, és magára hagyta főnökösdit játszó kollegáját. Éppen akkor Kairóban voltam idegenvezetni, a Múzeumoknál. Csörög a telefon és érkezik az utasítás: Lóri, te most nem jössz haza, hanem elmész egy nílusi hajóútra. Mondom, van

egy kis gond: rajtam egy póló meg egy rövidnadrág van, a járulékos alsónadrág és a zokni, ezzel bajos lesz egy héttig a Nílusra menni... de nem volt apelláta. Minden rosszban van valami jó. Rájöttem, hogy egy nílusi hajóútra óriási dolog, ott csak a kultúrával kell foglalkoznom. Nem kell a reptéren órákig dekkolni, nincsenek szálloda-gondok, nem csörög a telefon, csak templomokba járunk, ahol mindent én irányítok: egyiptomi istenekkel foglalkozom és udvarolok a csoportban lévő szép lányoknak, aztán vízpipázok és kávézok a fedélzeti bárban. Örs barátomnak ilyesmihez nem fűlött a foga, de nem is akarta, hogy teljesen eltűnjek mellőle. Kiegyeztünk hát abban, hogy két-három hónapot hajóútra megyek, aztán találkozunk valahol Kairóban, és alkalmanként meg is ünnepeljük ezeket a találkozásokat. Nagyon szerettünk együtt lógni, ezt az élvezetet soha nem is adtuk fel.

...érkezik az utasítás: Lóri, te most nem jössz haza, hanem elmész egy nílusi hajóútra. Mondom, van egy kis gond: rajtam egy póló meg egy rövidnadrág van, ezzel bajos lesz egy héttig a Nílusra menni...

LVR: Bizonyára megvannak egy nílusi hajóútnak a maga izgalmi – Agatha Christie bestsellert is írt ebben a témában –, de hónapokig ezt csinálni monoton melónak tűnik...

BL: Ezzel együtt sokkal kellemesebb, mint az üdülőtelepi szállodákban futkosni, kirándulásokat eladni, gyakorlatilag ugyanazokat a szövegeket mantrázni nap, mint nap. A közösség persze változatosabb egy üdülőtelepen, búvárokkal és más idegenvezetőkkel is lehet csevegni, de olyan dolgokat kell csinálni, amelyeket én nem szerettem. Egy nílusi hajóút sokkal érdekesebb és tanulságosabb. Igaz, bármikor elsüllyedhet egy hajó. Halál a Níluson, hogy stílusban maradjunk. Ezek persze trükkök, egy lelakott hajót meg sem próbálnak eladni, hanem előbb jól bebiztosítják, aztán véletlenül kigyúl. Ilyenkor nincsenek rajta turisták, legfeljebb a személyzetből valaki, a szakács meg a kapitány, ők pedig sérülés nélkül szokták megúszni. Mégis aggasztó látvány egy lángoló sétahajó a Nílus közepén. Olyan is előfordult már, hogy alacsony vízállás mellett zátonyra futott a hajó, te pedig elvágódtál borotválkozás közben. Ezért kitaláltam, hogy a pénztárcámnak és a laptopomnak legyen saját vízhatlan zacskója, éjszakára pedig úgy feküdtem le, hogy minden értéktárgyat szépen összecsomagoltam, ha netán történe valami, csobbanhassak egyet a Nílusban, aztán úszás kifelé, a partra.

LVR: Sokáig ringattad magad a hajótúrákon?

BL: Nagyon sokáig. Egyébbel csak annyit foglalkoztam, amennyire szükségem volt. Vonatoztam is persze, Kairóból Felső-Egyiptomba rendszerint hálókosival utaztam. Kiszámoltam, hogy ez háromszáz napomat vette igénybe összesen. Szinte mindet kipróbáltam, mindenhol megfordultam, a Sínai-félszigeten is, de a legtöbb időt a hajókon töltöttem el. Ezt is meg lehet unni, ha felszínesen érdekel, ami egy nílusi hajóutazással jár, de például Karnak anynyira fantasztikus hely, hogy miután szabadidőt adtam a turistáknak, alkalmanként mindig új és újabb részét tudtam magamnak felfedezni. Nagyjából így vagyok a piramisokkal is, ott valami háromszáz alkalommal jártam.

LVR: Nem kísértett, hogy megmászod valamelyiket? Fentről készült panorámaképek bizonyítják, hogy aki nagyon akarja, ezt is össze tudja hozni!

BL: Valóban, orosz turisták lopakodtak föl, ez is lehet egyfajta „teljesítmény”. Talán elbújtak valahol zárás idején,

Életkép a gízai piramismezőn

aztán az éjszaka leple alatt megmász-
ták a piramist, majd telepakolták az
internetet a fotóikkal. Egyébként ez
kifejezetten tilos, hiszen annyira ron-
gálódnak, hogy az effajta kaland élet-
veszélyes vállalkozás, én meg sem pró-
báltam volna.

**Hoszni Mubárák
bukása után az
Egyiptomi Régiségek
Múzeumát egyszerűen
megdézsmálták,
elmozdították a kiállítási
tárgyakat. Ezek aztán
többnyire visszakerültek
a helyükre.**

**LVR: Pontosan ide akartam kilyukad-
ni. Hogyan lehet a páratlan kulturá-
lis örökséget megvédeni a turizmus
ártalmaitól, miközben ez Egyiptom
egyik legfőbb bevételi forrása? Ilyes-
miről is szólt a ti munkátok?**

BL: Igen, de nem csak a turistákkal van
gond. Hoszni Mubárák bukása után az
Egyiptomi Régiségek Múzeumát egy-
szerűen megdézsmálták, elmozdították
a kiállítási tárgyakat. Ezek aztán
többnyire visszakerültek a helyükre,
hiszen az akcióban rendőrök és biztonsá-
gi őrök is nyakig benne voltak. Nem
vagyok egy síró fajta, de mikor az erről

szóló képsorokat láttam a televízió-
ban, kibuggyantak a könnyeim. Fan-
tasztikus érték, ami ott van! Az ember
imád mindent megtapogatni, és van-
nak olyan tárgyak, amelyeket sokan
tapogatnak. Elvileg szemmel tartanak
mindent, fényképezni sem szabad, csak
hát akkora a szegénység, hogy borrhavá-
lóért a múmiákkal is lehet szelfizni.
A Királyok völgyének sírjai nagyon ér-
zékenyek a páratartalomra, szigorúan
kellene venni a látogatási kvótákat, de
sorozatosan megszegik az erre vonat-
kozó szabályokat.

**LVR: Idegenvezetők is ludasok a dolog-
ban...?**

BL: Igen, előfordul, hogy bizonyos pénz-
összeg fejében közreműködnek idegen-
vezetők is az ilyesmiben, de nem ez a
jellemző. Engem például ez sohasem
motivált. A havi fixen és az eladott ki-
rándulások utáni részesedésen túl ele-
gánsan is lehet pénzt keresni anélkül,
hogy bárkit meglópnál vagy bármiben
kárt okoznál ezzel. Egy-egy fakulta-
tív kirándulás megszervezése csupán
leleményesség kérdése. Szolgáltatás,
amely olyasmiről szól, ami az utazá-
si irodáknak nem jutott addig eszébe.
Szívesen látogatnak a turisták eldugott
kolostorokat, a méltányos összeg pe-
dig, amelyben megállapodnak az ide-
genvezetővel, korrekt üzletnek számít.
Ez a klasszikus kapitalizmus, avagy a
szolgáltatás tudománya, ha úgy tet-
szik. Egyiptomban olyan a konstella-
ció, hogy van ilyesmire lehetőség. Cin-
kosok és barátok nélkül, akik nyilván

részesedésért segítenek, persze ez sem
működik.

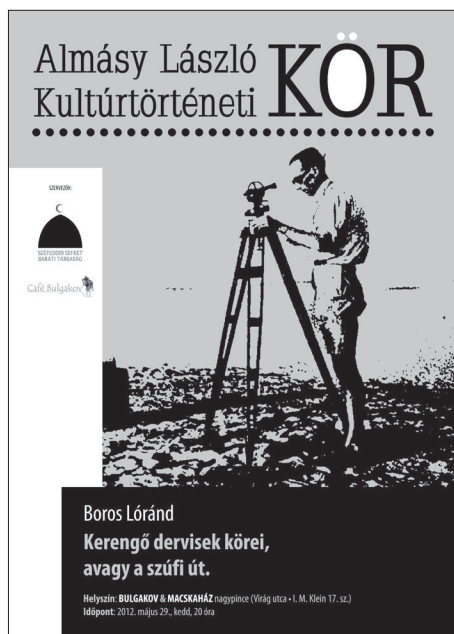
**LVR: A szervezett kirándulásoknak
rendszerint erőltetett menetrendjük
van, szoros időpontokkal. Hogyan le-
het fakultatív programokat belopni
pár órás szabadidőbe? Ráadásul egy-
egy plusz ajánlat logisztikáját hatéko-
nyan megoldani, majd biztonságosan
levezényelni a kiruccanásokat bizo-
nyára nagy körütekintést igényel...**

BL: Értelemszerűen akkor van ilyesmi-
re lehetőség, amikor a turisták számá-
ra kitör a szabad program. Annyi követ
és hieroglifát látnak, hogy egy idő után
amúgy is elégük lesz belőle, kapva kap-
nak tehát a más jellegű, emberközelibb
kirándulásokon, például szívesen be-
kukkantanak egy átlagemberek lak-
ta, igazi arab otthonba. Kaland is van
a dologban, hiszen ilyesmire a turis-
ták nagy részének semmi esélye nincs.
Ugyanakkor hatalmas a felelősség, hi-
szen ha bárkinek baja esik, az idegen-
vezetőnek fájhat miatta a feje.

**LVR: Márpedig egy ilyen kaland sok
tényezőn múlik, a cinkostársakon leg-
inkább. Közölni kell ezt a turistákkal?**

BL: Amennyiben el akarod őket ijesz-
teni, természetesen lehet. Ha pedig vál-
lalod a rizikót, egyrészt keresel egy kis
plusz pénzt, miközben mindenki bol-
dog, te pedig imádkozol magadban,
hogy semmi bajuk ne essék! Amikor üz-
letről van szó, a bizalom is elsősorban
pénzkérdés. Az arab üzlettársak rendkí-
vül korrekt emberek. Megelégszenek az
egyezséggel, nem kell annyi szerződést
kötni, mint Európában, és elő sem for-
dulhat, hogy három hónapra rá fizetsz
a szolgáltatásért. Ez ilyen egyszerű. De
hogy fogalmunk legyen, mennyit ér egy
okosan szervezett kaland a turistáknak,
képezzük le Erdélyre a dolgot. Érkezik
egy amerikai csoport Kolozsvárra. Kö-
telező program: Szent Mihály-templom,
Farkas utcai templom, Szabók bátyája,
Bánffy-palota... hiszen erre fizettek be.
Miután körbегyalogolták az óvárost,
mehetnek be a Napoca szállodába. De a
leleményes idegenvezető szervez nekik
egy kirándulást mondjuk Méréba, ahol
megfizeti a cigányprímásokat, a falu-
beliek táncolnak egyet a vendégeknek,
sütnek mindenkinek egy tucát miccset
és megitatják őket szilvapálinkával.
Annyi templom után ez mindenképpen
exkluzív élménynek számít. Ilyen egy-
szerű a dolog.

**LVR: Apropó miccs: az egyiptomi ház-
tartásban mivel kínálják meg az em-
berközelbe kalandozó turistákat?**

BL: Ez már egy bonyolultabb kérdés, hiszen egy európai ember bélflórája nincs az ottani fűszerekhez, ízekhez, összetevőkhöz szokva. Bármennyire higiénikusan is készül el egy étel, és bármennyire jótékonyak is az ottani házi baktériumok, mégiscsak idegenek nekünk. A legerősebb gyomrú turistánál is előbb-utóbb törvényszerűen bekövetkezik a hasmenés. Aki csak egy hétre jön, ötcsillagos szállodákban étkezik, és minden étkezéshez beveszi a fertőtlenítő gyógyszereit, netán bepálinkázik, annak nem lesz baja. De három hétnél tovább senki sem bírja. Ha tehát egy fakultatív kiránduláson étkezésre kerül a dolog, előre kalkulálni kell, hogy óvatosan bánjanak a falatozással. Kóstoljanak például savanyított csicszeriborsót, mint helyi különlegességet!

LVR: Kötve hiszem, hogy te hat esztendeig savanyított csicszeriborsón éltél!

BL: Én mindenfélét ettem. Történt egyszer, hogy vízpipázott egy szép szőke lány Kairóban, az Al Azhar mecset árnyékában. Ez az iszlám tudományosság egyik legfontosabb fellelvára, hiszen itt volt a világ első egyeteme, ahová például a későbbi iszlám hitre tért Germanus Gyula is járt Abdul Karim néven. Tudni kell, hogy az arab világban az utcai ételek a legfinomabbak, de gyakran szörnyen néznek ki, a macskák pedig lazán kergetőznek a lacikonyhák környékén. Aznap ugyanúgy megebédeltem, mint bármikor máskor, ezúttal marhahétsőséget sütöttek arrafele, tüdőt, májat, ilyesmiket...

LVR: Ezek a „marhajó” kaják!

BL: Ez pontosan így van, egészen addig, ameddig be nem ülsz az autóba és meg nem próbálsz csokolni a lányt. Nők is, férfiak is pontosan tudják, milyen, amikor egy lány nehezen kideríthető okok miatt duzzogni kezd. Ilyenkor tovakodunk a kérdéssel: mi a baj, szívem? Semmi. Megyünk akkor moziba? Nem megyünk! Színházba megyünk? Oda sem megyünk! De hát miért nem? Csak! Duzzog, de nem mondja meg az okát. Aztán a végén mégis kibökte, hogy én olyan szörnyűséget ettem, hogy esze ágában sincs hozzám érni, ameddig nem fertőtlenítem magam. „Tisztátalan” lettem, pedig ezek az utcai ételek nagyon-nagyon finomak! Azzal nem számoltam akkor, hogy a négy-ötcsillagos szállodák étrendjében ilyesmi nincsenek, vagy ha vannak is, több közülük van az európai gyorsétkezdék kínálatához, mint az arab gasztronómiához. Csak steril változatban fogyaszthatók, egyfajta kontinentális minimum-fűszerezéssel, hogy mindenkinek tetszen.

LVR: A turistákkal töltött idő bizonyos szempontból folyamatos készenléti állapotot feltételez, hiszen figyelni kell az igényeikre, törődni kell a felmerülő problémákkal, vállalni kell értük a felelősséget. Ahány turista, annyi nyavalyája van, amit valahol, valamikor egy idegenvezetőnek is ki kell valahogy pihenni, különösen egy két-háromhetes körutazás után. Egy biztos: ott nem lazítasz, ahová kirándulni viszed őket. Miről szól

...az arab világban az utcai ételek a legfinomabbak, de gyakran szörnyen néznek ki, a macskák pedig lazán kergetőznek a lacikonyhák környékén.

egy idegenvezetőnek a kikapcsolódás Egyiptomban?

BL: Rövidebb szabadnapokon jobban elfáradtam, mintha dolgoztam volna. Remekül telt a barátaim és kollégáim körében, de nagy főzések és ivászatok voltak, és ennek másnaposság lett az eredménye. Hiszed vagy sem, többet pihentem a turistákkal, mert általában úgy intéztem, hogy aludhassak nyolc órát, ha lefekszem. De voltak egészen hosszú kiruccanásaim is, amikor oázis-túrákra mentem. Háromszáz kilométert vezetni nyílegyenesen, a Földközi-tenger partjától egészen az oázisig hatalmas élmény, olyan az út, mintha vonalzóval húzták volna, legfeljebb az oázis előtt van egy kanyar, útközben pedig négy-öt járművel találkozhatasz, esetleg láthatsz néhány tevét kirajzolódni a látóhatáron. Így már hihetőbb, ha eldicseksem azzal, hogy a leghosszabb napi teljesítményem sofőrként 1400 kilométer. Ha bírja az autó, 160-as átlagot is ki lehet sajtolni belőle!

(Folytatjuk)

Szakkara festett szobrainak egyike. Boros Loránd felvételei

Murádin Jenő

A kolozsvári Iparmúzeum és gyűjteményei

Városaink polgári fejlődésének lendülete, mindenütt a Kárpát-medencében, alapvetően attól függött, hogyan tudtak élni az ipari forradalmak lehetőségeivel, miként épült ki közlekedési infrastruktúrájuk, mennyire sikerült hasznosítani környezetük természeti adottságait. Csupán Erdélyre vonatkozóan is jól láthatjuk, milyen fáziskülönbségek voltak az elszigetelt székely városok és példaként Brassó vagy a történelmi Erdélyen kívüli Temesvár, Arad, Nagyvárad között.

Mindemellett adódott időnként olyan sajátos eset is, hogy kiváltságos történelmi alaphelyzetben értékelődött föl egy-egy nagy múltú, patinás város, amely azután, helyzeti előnyét elveszítve, csak nagy erőfeszítésekkel próbálta fölfejleszteni elmaradott ipari struktúráját.

Az egykori guberniumi székhelyekre gondolok itt, Nagyszebenre és Kolozsvárra.

Kicsit visszalépve a múltba, azt kell látnunk, hogy Kolozsvár azután lett az Erdélyi Nagyfejedelemség fővárosa, hogy 1790-ben, Bánffy György gubernátorsága idején, a főkormányshéket – a guberniumot – Nagyszebenből Kolozsvárra költöztették át. Ez privilegizált helyzetet biztosított számára. A polgárság pedig, az előnyöket látva, megbékélt azzal, hogy az arisztokrácia és a hivatali réteg – az adózás kollektív kötelezettségének fönntartásával – beköltözhetett a polgári előjogokkal védett falak közé. A Bánffy-palota mintájára megépültek a főnemesek és hivatalnokok rezidenciái, átalakult a falakon messze túl terjeszkedett város egész szerkezete. Kolozsvár hivatalnok város lett, majd az egyetem 1872-es létrejöttével és a nagy múltú iskolák fönntartásával iskolaváros jellegét öltötte.

Mik voltak a megváltozott helyzet előnyei?

A polgárság nem mindennapi jövedelme származott abból, hogy ellátta a nagyszámú hivatalnok réteget, szálást adott a népes diéták – az erdélyi országgyűlés – küldöttjeinek, kvartélyt biztosított az egyetem és iskolák diákjainak. Kolozsvár tipikusan a „kertes városok” arculatát mutatta, olyan kétlaki életformával, amelyben a folyamatos ellátást a város majorjai, a zöldségtermelő hóstáti közösség és az Erdélyben is működő bolgár kertészek öntözéses gazdálkodása biztosította. Ugyanakkor az új utcákat nyitó és tisztviselőtelepeket létesítő fejlesztések a kis- és közepes vállalkozások folyamatos foglalkoztatását igényelték. Állandó munkát kaptak így kőfaragók, kőművesek, ácsok, épület- és bútorasztalosok, lakatosok, díszműves mesterek, utcakövezők, téglavetők munkásai.

Ez a város – Kolozsvár – tehát nem a gyáripari termelés lehetőségei felé fordult, hanem az eleve is fejlett kisipar ösztönzésére alapozott. Mindössze egy légszeszgyár, egy „répacukor-fabriká”, egy dohánygyár és gyufagyár képezte a város gyáripárát egészen a tizenkilencedik század végéig, a millenáris időkig.

A kolozsvári Iparmúzeum – melynek bemutatására vállalkozom – ezt a helyzetet átlátva és ennek függvényében kívánt a kis- és közepes vállalkozások korszerűsítésének összehangolója lenni.

Az alapvető feladatok már 1882-ben megfogalmazódtak, amikor még csupán egy tervzetben körvonalazódtak az intézménnyel szembeni elvárások.

Innen kezdve folyamatosan napirenden volt a kérdés, mely mind az Iparkamarát, mind a város képviselő testületét foglalkoztatta. 1883-ban a budapesti Iparmúzeum gyűjteményének kolozsvári bemutatása győzte

Pákei Lajos igazolványképe

Kolozsvár látképe régi felvételen, előtérben az Iparmúzeum épülete

meg az érdekelteket, hogy „ily gyűjtemények nélkül nem is képzelhető alapos és tömeges haladás az ipar terén.” (A kolozsvári „Erdélyrészi technológiai iparmúzeum” történelme. 1882–1885. Kolozsvár, 1888. 7.)

A Kereskedelmi és Iparkamara 1885-ben megbízta Pákei Lajos építész és Binder Lajos iparfelügyelőt, hogy az országos kiállításra Budapestre utazzanak és „a kiállítóktól részint ajándékban, részint jutányos árban árumintákat gyűjtsenek”. (Uo.)

Döntő lépésre az iparkamara 1887-es közgyűlésén került sor, amikor határozatban mondták ki, hogy az ipari tanműhelyek mellé társítva fölállítják az Iparmúzeumot, s a szeptemberi királylátogatás emlékére az intézményt I. Ferenc József nevére keresztelik. Az ünnepélyes megnyitót 1888. december 26-án volt. (Gaal György: *Iparmúzeum Kolozsvárt*. Szabadság, 2013. jún. 5. 126. sz. 11.)

Mivel az új intézmény kezdetben csak városi támogatással működött, lehetőségei szerények voltak. Többszöri költözködése során gyűjteményei olykor ládába csomagolva álltak, megtekintésükre néha nem is nyílt alkalom. Változott a helyzet a millenáris előkészületek idején. 1896. január 1-jén a kereskedelemügyi miniszter határozatával az Iparmúzeumot és a szakiskolát állami kezelésbe vették. A város sokat köszönhetett a miniszter, Hegedüs Sándor pártfogásának, aki kolozsvári születésű lévén más fejlesztési ügyekben is segítségükre sietett. 1896. szeptember 30-án a Mátyás-szobor alapkövetését követően az új intézmény alapkövetésére is sor került. A város ugyanis még ez évben megvásárolta

a Szamossal párhuzamos Malom utcában, a Kattaro-féle telket, ahol 1898 őszéig fölépítették és 1899 tavaszán ünnepélyesen fölavatták a Pákei Lajos tervezte egyemeletes épületet. Ebben kapott helyet, mintegy társbérletben a Városi Ipariskolából nevében és szerkezetében átalakult tanintézet, az Államilag segélyezett építő-, fa- és vasipari tanműhelyek és szakipar rajziskola. Pákei Lajos lett az Iparmúzeum igazgatója és egyben az iskola néhány szaktantárgyának oktatója.

Itt néhány szóban méltatnom kell Pákei hozzájárulását az alapítások és építkezések páratlan sikerű munkájához.

Pákei Lajos (1853–1921) a századfordulós idők legjelentősebb erdélyi építésze volt, a polgárosult Kolozsvár monumentális középületeinek tervezője. Bécsben Theophil Hansen mellett kezdte pályáját, bekapcsolódva a bécsi parlament tervező munkájába. Hazatérve szülővárosába Kolozsvárra, egy ideig a város főmérnöke volt, majd éppen a legnagyobb megrendelése idején vállalta föl az Iparmúzeum vezetését is, rangot és tekintélyt adva az alapításnak.

Az Iparmúzeum fejlesztése kétszer is komoly építészeti feladatok elé állította Pákeit. A mind népesebb szakiskola ugyanis gyorsan kinőtte még frissen felépült székházát. Új épületre volt szükség, most már elsődlegesen az Iparmúzeum számára, s ennek tervezését szintén ő vállalta föl. A Malom utca déli oldalán, a város egykori malomaira utaló Malomárok mentén, éppen szemben az Iparmúzeum első épületével jelölték ki az új székház telkét. Itt, az utca szövetében, most már sokkal

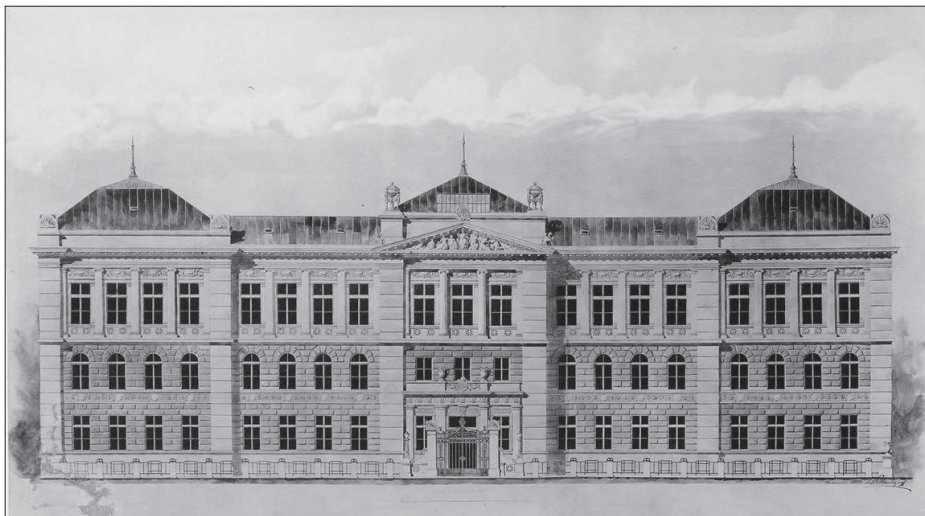
impozánsabb, kétemeletes épület kapott helyet, amely magán viselte Pákei historikus stílusának minden karakterisztikumát. Homlokzata, mint a kultúrtörténész Gaal György megjegyzi, az Unitárius Kollégium, szintén Pákei tervezte épületének jellegzetességeit tükrözte. Az építész többalakos szoborcsoportot is elképzelt a timpanonba, ami a fennmaradt terveken jól látszik, azonban ez az allegorikus plasztikai mű az amúgy is óriási költségek miatt soha sem készült el. Az egykori emléktábla felirata szerint, amelyet a közhatalom változáskor eltűntettek, az épületet 1904-ben adták használatba. Bebútorozására azonban csak 1908-ban nyílt lehetőség.

Pákei mindkét épület bútorzatát maga tervezte, tárlókat, szekrényeket, padokat, székeket, de ezek mára már eltűntek. Kinézetükről csak néhány korabeli fényképfelvételelről alkothatunk képet.

Az Iparmúzeum ügyeit föl válláló Pákei már a kezdetekkor tisztában volt azzal, milyen fontossággal bír a szemléltető példa a kis- és középvállalatokra alapozó termelésre. A témával foglalkozó egyik írásában 1896-ban kézenfekvően utalt erre. (Pákei Lajos: *Kolozsvár ipari múltja*. I–III. Kolozsvár, 1896. nov. 7, 9, 10.) Ehhez szükségesnek vélte a szakkönyvtár állandó gyarapítását, melynek elhelyezésére most már elegendő tér nyílt. A múzeumot, mint állami intézményt a Magyar Tudományos Akadémia a kedvezményezettjei közé fogadta, s a folyóiratok és szakkönyvek jelentős részét ebből a forrásból kapták.

Pákei Lajos
a századfordulós idők
legjelentősebb erdélyi
építésze volt, a polgárosult
Kolozsvár monumentális
középületeinek tervezője.

A kolozsvári ipartámogatás három főntartó oszlopa – a Kereskedelmi és Iparkamara, az Iparos Egylet és az Iparmúzeum – mindegyike rendelkezett saját szakkönyvtárral, de a legjelentősebb dokumentációs forrása az Iparmúzeumnak volt. A teljesség igénye nélkül sorolom föl, milyen folyóiratokat járatott az Iparmúzeum könyvtára: *Blaetter f. Kunstgewerbe* (Bécs), *Art et Décoration* (Párizs), *The Studio* (London), továbbá a magyar

Az Iparmúzeum főhomlokzata, Pákei Lajos terve

kiadású Építő Ipar, Faiparosok és Lakberendezők Szaklapja, Honi Ipar, Magyar Iparművészet, Magyar Iparoktatás, Mintalapok, Technológiai Lapok, Etnographia, Politechnikai Szemle, de a Lyka Károly szerkesztette Művészet és a Huszadik Század is. A könyvtári gyarapodásról nyomtatott címjegyzék tájékoztatta az érdeklődőket. (A kolozsvári M. kir. Állami I. Ferencz József Iparmúzeum könyvtárának címjegyzéke. Kolozsvár, 1909.) A magyar nyelvű kiadványok mellett többségben német és francia szakmunkákat tettek hozzáférhetővé. Tartalmuk szerint ilyen osztályozásban kerültek a polcokra: Faipar, Fémipar, Építőipar, Más iparágak, Iparművészet, Ornamentika, Rajzoktatás. Pákei forgatható állványt tervezett a mintalapok kézenfekvő bemutatására.

textíliák, szőnyegek, bútorok, ipari termékek terjedelmes sora, gépek, működő szerkezetek. Példaként és szemléltetésül csupán néhány tárgy provenienciáját sorolnám fel itt: Árkay Sándor műlakatos Budapest: gördülő redőnyminta, Br. Bánffy Dezső és társai, dési szövetgyár: szövetminták, Simonffi István, Kolozsvár vaseke minta, Bártfai kosárfonó tanműhely: kosárminták, Dunkel Vilmos Kassa: parkettminták, Dobos János zárgyáros, Győr: zárminták, Ganz és társai, Budapest: vasúti kerek és tűzrostélyok, Hosszúfalusi műfaragó iskola: fafaragászati tanulmánydarabok, Melocco testvérek, Budapest: cementlapok, Orbán József téglagyára, Kolozsvár: téglaminták, Rimaszombati műfaragó iskola: ornamentális díszítések, Seemann József műlakatos, Kolozsvár:

ajtó- és ablaksarkok a vajdahunyadi vár mintáiból. Itt helyezték el egy rövid időre a Mátyás-szobor pályatervének hányatott sorsú kismintáit. Köztük volt az üvegművesség magyar úttörője, Sovánka István különösen érdekes fából faragott makettje is. Családja révén Pákei maga is hozzájárult a gyarapodáshoz. Felesége, Fangh Antónia kalotaszegi varrottások és tárgyak gazdag gyűjteményét szerezte meg, édesanyjának Gyarmati Zsigánéval való régi kapcsolatai révén. A népművészeti részleg installációjában Pákeiné Fangh Antónia maga is részt vett.

Kezdetben, mivel népi bútorok is bekerültek a múzeum állagába, a tárgyak egy részét ezekben helyezték el, majd Pákei tárlói tették áttekinthetőbbé a gyűjteményt. Sokat tett a múzeumi gyarapodásért Farkasházi Fischer Vilmos, a herendi porcelángyár Kolozsvárra kihelyezett porcelánfestő műhelyének dúsgazdag tulajdonosa, valamint Simonffi István kolozsvári gépgyáros, akinek nevét ott olvashatjuk a Szent Mihály-templom zárt övezetét kerítő neogótikus öntöttvas rácson, melyet a Mátyás-szobor fölállítása idején Pákei Lajos tervezett.

Az említett statisztika, már a múzeum megszűnte után, az Osvát Kálmán szerkesztette *Erdélyi Lexikon*ban jelent meg 1928-ban. E szerint az Iparmúzeum gyűjteménye: 459 szőnyeg, 367 bútor, 564 agyag- és majolika tárgy, 370 fémmunka, 276 gipszdíszítmény, 90 porcelántárgy, 300 famunka, 556 hímzés és szövés, továbbá bőr-, üveg- és kőtárgyak.

Sokat tett a múzeumi gyarapodásért Farkasházi Fischer Vilmos, a herendi porcelángyár kolozsvári műhelyének dúsgazdag tulajdonosa, valamint Simonffi István kolozsvári gépgyáros...

Ugyanakkor a tárgyi gyarapodásról csak egy összegező statisztika áll rendelkezésre. A leltárkönyvek nem maradtak fenn. Bizonyos, hogy a múzeum birtokába került tárgyak, följánlásokból, vásárlásokból, duplumok megszerzéséből gyűltek egybe. Osztályozásuk szerint: fa- és fémtárgyak, kerámiák, üveg- és porcelán mintadarabok,

Pákei dolgozószobájában, az Iparmúzeum terveivel

Pákei, hogy könnyítsen a régi épületben maradt szakiskola zsúfoltságán, az általa vezetett szabadkézi rajztanfolyamot az 1908–1909-es tanévben áttelepítette az Iparmúzeum új székházába. Ugyanakkor bokros feladatai mellett, arra is szakított időt, hogy a szélesebb érdeklődő közönség számára 1912-ben építéstörténeti előadásorozatot tartson az ókortól a jelenkorig terjedő áttekintésben.

A kolozsvári I. Ferenc József Iparmúzeum a többi közgyűjteménytől eltérően a város egyetlen állami tulajdonú múzeuma volt. Az első világháborút követő közhatalom változás után – mint magyar állami vagyron – automatikusan és megfellebbezhetetlen módon átment a román állam tulajdonába. Mint gyűjtemény, nem szűnt meg azonnal, de működéséről nem érkeztek hírek. Csupán egy esetben, 1921-ben szerveztek az épületben egy román néprajzi kiállítást, melyhez a meglévő tárgyakból is hozzátársítottak valamit. A múzeumot 1925 tavaszán számolták föl; tárgyi emlékeit részben a Kereskedelmi Iskola padlására hordták föl, részben Marosvásárhelyre és Gyulafehérvárra szállították el.

Miután az Erdélyi Múzeum-Egyesület elkobzott levéltára pár évvel ezelőtt hozzáférhetővé vált, az Iparmúzeum gyűjteményeiről is igen fontos információ bukkant elő. Egy jelentés arról tudósít, hogy a második bécsi döntés után pár évre ismét föléledt Erdélyi Nemzeti Múzeum akkori igazgatója, a régész Roska Márton 1943-ban az Iparmúzeum kallódó anyagából 102 darabot átvett a

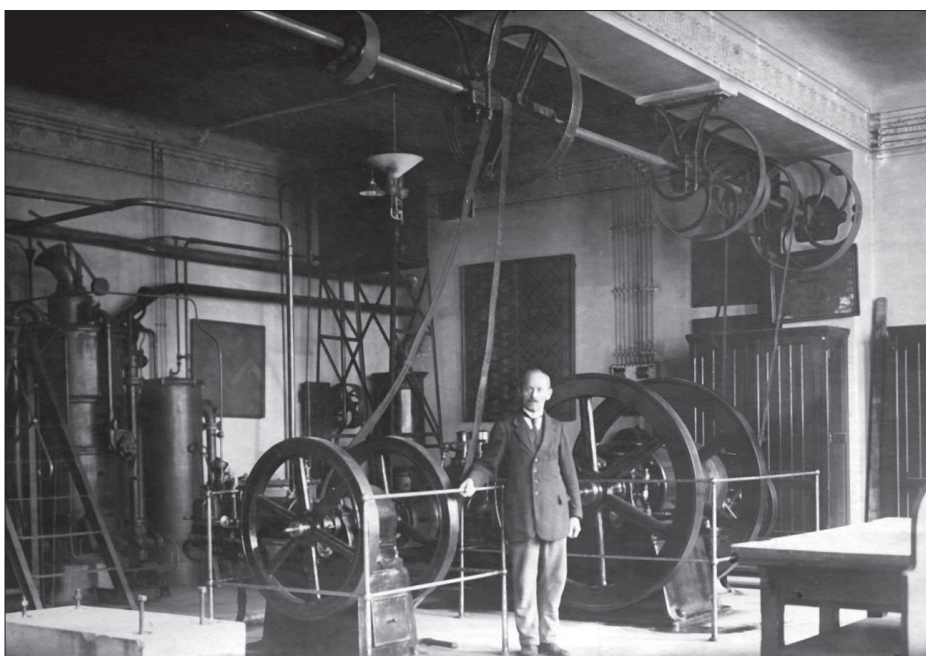
Forgatható mintalapok az előcsarnokban

múzeum számára. (Románia Országos Levéltárának Kolozs Megyei Igazgatósága – az Erdélyi Múzeum-Egyesület levéltára 70/1943.) Ezek a tárgyak a mai Erdélyi Történelmi Múzeum raktárában vannak, de az évek óta folyó felújítások miatt egyelőre hozzáférhetetlenek.

Álljon itt végül egy emlékezetes epizód az Iparmúzeum főnállásának három és fél évtizedes történetéből.

Walter Crane, a szecesszió térhódítója és a kézműipar újralesztése felé mutató mozgalmak nagy angol úttörője az 1900-as év őszén Magyarországra és Erdélybe is ellátogatott. Miközben

A múzeumot 1925 tavaszán számolták föl; tárgyi emlékeit részben a Kereskedelmi Iskola padlására hordták föl, részben Marosvásárhelyre és Gyulafehérvárra szállították el.

Gépterem a múzeumban

nagyszabású kiállítása nyílt a budapesti Iparművészeti Múzeumban, a tárlat bőséges anyagából és a még Londonból hozott művekből mintegy 30 darabot átengedett egy kolozsvári kiállításra. A tárlat installációjára a Malom utcai kisebb épületben, az Iparmúzeummal még közös szakiskola rajztermében került sor. Ezzel a tárlatmegnyitóval köszöntötték Kolozsvárra érkezésének idején Crane-t a vendéglátói, köztük Pákei Lajos és a szakiskola igazgatója, Magyar Endre gépészmérnök. A kiállításon az addig sehol be nem mutatott művek között szerepelt *A világ meghódítói* (The world's conquerors) című olajfestmény, amelyre Crane saját versét írta föl. Ennek kicsengése (magyarra fordított utolsó sora) jószerint jelkép értékűen illett rá az intézmény történetére és az általa képviselt törekvésekre.

*Munka, hír, erő, szépség, szerelem
Meghódít mindent, csak időt, s halált
nem.*

Pásztor Csenge Bíborka

Több évtizedes elzártság után előkerült erdélyi magyar portrék

Egy műalkotás kettős történetiséggel rendelkezik. Az egyik vetülete az alkotás mozzanatának felel meg, visszavehető az alkotóművész személyére, az alkotás idejére és helyszínére. Ugyanakkor a műalkotás beilleszkedik a jelenbe, részévé válik a jelenkor tudatának. A közties idősíkot pedig, amely az alkotás mozzanatát összeköti a folyamatosan előrehaladó jelennel, megannyi múlttá vált történeti jelen alkotja, s azok állandó gördülésük során rajta hagyják nyomaikat a műalkotáson. Minderről Cesare Brandi értekezik *Theory of Restoration* című, 2005-ben megjelent könyvében.

Mi történt azokkal a portrégyűjteményekkel, amelyek egykor erdélyi kastélyok falait díszítették, az erdélyi nemesi családok ősgalériáiként? Mi történt azokkal a portrékkal vagy portrégyűjteményekkel, amelyek egyházak, kollégiumok, kaszinók és különböző egyesületek tulajdonát képezték? Mi történt azokkal a portrékkal, amelyek magán vagy hivatali megrendelésekre készültek? Hol lelhetőek fel ma ezek Erdélyben, és milyen állapotban lehetnek? A megannyi múlttá vált történeti jelen hogyan alakította a portrégyűjtemények sorsát? Miként mentettek meg, vagy éppen pusztították

A Kolozsvári Művészeti Múzeum székhelye, a Bánffy-palota

el műalkotásokat a 20. század „felfordulásaiban”? Az 1940-es évek második felének körülményeit tekintetbe véve a válasz világosan körvonalazható: a második világháborúról, frontátvonulásról és a szovjet megszállásról beszélünk.

Köztudott, hogy az erdélyi kastélyok gyűjteményei (családi levéltárak, könyvtárak, ősgalériák) számára a második világháború vége a pusztítás, az eltulajdonítás vagy a széthordás időszak volt, s ebben döntő szerepük volt a katonáknak, a falusiaknak és a mozgalmároknak egyaránt. Ezért beszélhetünk nem kevés esetben az említett gyűjtemények mentéséről, így képmenetről is.

Az erdélyi nemes családok képviselői 1833-ban alapították meg a Kolozsvári Casinót 19. századi angol klubok mintájára.

1945-ben, az Erdélyi Múzeum-Egyesület (EME) megbízásából felmérték az erdélyi kastélyok menthető értékeit, számos ősgalériát így sikerült az EME gondozásába helyezni. Esetenként mégis visszafordíthatatlan volt egy-egy portré sorsa. Teleki Mihály például egy gornyeszegi ház konyhájában találta meg nagyapjának Vastagh György által festett portréját, aminek már csak a fele volt meg, az is az asztalra szegezve viaszosváson gyanánt. (Bővebben lásd: Marosi Ildikó: *Örökbe hagyott beszélgetés gróf Teleki Mihállyal*. Pallas-Akadémia, Csíkszereda, 2004.)

Az EME államosítása után (az 1948-as rendelet értelmében) az egyesület oklevél-, irat- és képtári gyűjteménye a Román Tudományos Akadémia birtokába került, pontosabban az Akadémiai Levéltárat nevezték meg az EME Levéltárának az utódintézményeként. Az EME megszüntetését tárgyaló 1950. február 12-i ülésen az intézőbizottság egybegyűlt tagjai, Gaál Gábor, Jakó Zsigmond, Szabédi László és Török Zoltán kénytelenek voltak belátni, hogy az „EME tulajdonát képező javak kezelését illetően” a jogosultságuk megszűnt. [*Jegyzőkönyv az Erdélyi Múzeum-Egyesület önkényes megszüntetéséről (1950)*. Erdélyi Múzeum LIII. (1991) 1–4. sz. 183.]

Az Akadémiai Levéltárból 1971-ben helyezték át a képtári gyűjteményt a

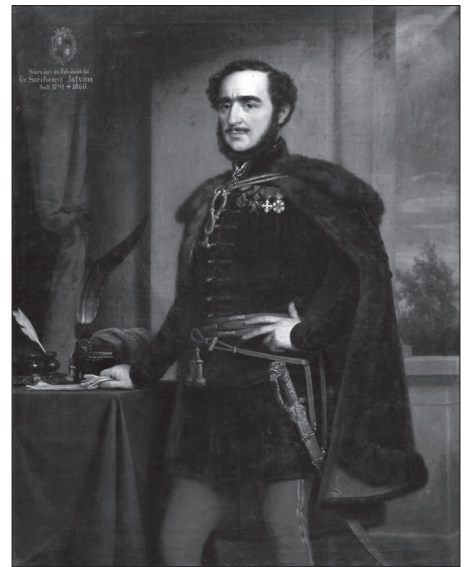
Bánffy-palotában működő Kolozsvári Művészeti Múzeum tulajdonába, a máshonnan is elkobzott javakkal egyetemben. A beérkező anyag egy részét a Történeti Múzeumba begyűjtötték közül utalták át. 1974-ben Kovács András művészettörténész még láthatta a négyszázegynéhány darabból álló képanyagot. Jakó Zsigmond történész kezdeményezésére néhány művészettörténet szakos magyar egyetemi hallgató segítségével leltárt készítettek róla, azután évtizedekig homály borította a festményeket. A portrék javarészt az úgynevezett Dokumentációs gyűjteményben helyezték el, eredetük miatt nem voltak kiállíthatók, és csak különleges engedéllyel lehetett hozzájuk férni. Valójában ez az állag a régi (főként 18–19. századi) erdélyi képanyagot tartalmazza, a festmények jórészt az egykori erdélyi kastélyokból és udvarházakból származnak.

A következőkben a Kolozsvári Casino portréinak sorsát ismertetjük tömören.

Az erdélyi nemes családok képviselői 1833-ban alapították meg a Kolozsvári Casinót 19. századi angol klubok mintájára. Az első világháború végétől a második világháború végéig a Kolozsvári Casino több alkalommal a különböző hadseregek – román, magyar, szovjet – parancsnokságainak volt a székhelye. Míg az első kettő idejéből a székház (Deák Ferenc / Eroilor utca, 16. szám) berendezésének megkárosításáról nincs tudomásunk, a szovjet jelenlét és a kommunista hatalomátvétel végzetes volt a kaszinó berendezésére.

Az 1946-os évvel kezdődően előbb felfüggesztették, majd megszüntették a Kolozsvári Casino választmányának a hatáskörét. A képek szovjet katonák által véghezvitt rongálását és a papírnemű eltulajdonítását a Kolozsvári Casino képanyagának és megmaradt könyvtárának az EME levéltárába való menekítése követte, az utóbbi államosítása azután végleg megpecsételte a kaszinó megmaradt javainak a sorsát.

Ma már nem tudjuk megállapítani, hogy valójában hány festmény díszítette a kaszinó falát annak virágkorában, de akár 1940 és 1944 között. Ma csak arról van tudomásunk, hogy Wass Ernő, az EME titkára 1947-ben eredetileg tíz képet vett át megőrzésre a Kolozsvári Casino képviselőjétől. Az EME egykori képgyűjteményének rekonstruálása során Murádin Jenő művészettörténész a kaszinó tíz festményéről tesz említést. (Murádin Jenő: *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület képtára = Az Erdélyi Múzeum-Egyesület gyűjteményei*. Szerk.

Barabás Miklós: Széchenyi István portréja (1860)
© 2015 Kolozsvári Művészeti Múzeum

Sipos Gábor. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2009. 315.)

A hosszú ideig elveszettnek hitt kaszinói képek az 1947-es jegyzék sorrendjében a következő személyeket ábrázolják: báró Bánffy Dániel (1812–1888), gróf Kendeffy Ádám (1795–1834), báró Wesselényi Miklós (1795–1850), báró Wesselényi Ferenc (1807–1885), gróf Mikó Imre (1805–1870), báró Kemény Domokos (1807–1885), gróf Lázár Miklós (1819–1889), gróf Széchenyi István (1791–1860), Bölöni Farkas Sándor (1795–1842).

Az említett portrék – Széchenyi kivételével – kaszinótagokat, pontosabban alapító tagokat ábrázolnak. A rendeltetésük feltehetőleg az volt, hogy emléket állítsanak a kaszinó „alapító atyáinak”. A Széchenyi-portré arról a rendkívüli megbecsülésről tanúskodik, amely „a nemes gróftól” övezte a kaszinó tagjai részéről. Ők egyrészt tudatában voltak annak, hogy Kendeffy Ádám, Béldi Ferenc, Bethlen János, Bethlen Ádám, Mikes János, Bethlen Pál és Bölöni Farkas Sándor révén valójában Széchenyinek és Wesselényinek köszönhetik a Kolozsvári Casino létrejöttét, ugyanis ők ketten Angliában jártukban ismerték meg azt a társaséleti intézményt, amelyet ott klubnak neveztek az odajáró nemesek, és amelyet legelőször Széchenyi honosított meg Magyarországon, nevezetesen Pesten 1827-ben (Pesti Casino). Hat évvel később pedig valószínű az ő ösztönzésére alakult meg a pesti intézmény hasonmása Erdélyben. Az sem zárható ki, hogy a Habsburg-ellenes dac a Széchenyi-portré által emlékezett az első felelős magyar kormány egykori közlekedésügyi miniszterére és ekként a 1848-as forradalomra.

A Kolozsvári Casino egykori székháza a Deák Ferenc (Eroilor) utca 16 szám alatt. Az épület főhomlokzatán ma is látható a kaszinó díszes monogramja.

Évenkénti munkáinak felsorolásában, Barabás Miklós (1810–1898) a kaszinó megrendelésére festett portrét is feljegyezte, ebben az 1742. tétel: „Gróf Széchenyi István nagy o. [olaj] térkép a Kolozsvári Casinónak”. (Márkosfalvi Barabás Miklós önéletrajza. Jegyz., bevezető Bíró Béla. Erdélyi Szépművészeti Céh, Kolozsvár, 1944. 274.) Ez nyilván nem az első portré, amit Barabás Széchenyi Istvánról festett. A magyar hivatalos portréfestészet fő tárgyát már az 1830-as években a reformkori politikai elit jelentette. Tiszteletük jeléül, politikai állásfoglalásuk kifejezésére a vármegyházak vagy éppen kaszinók portrékat rendeltek olyan közéleti személyiségekről, akiknek munkásságát példaértékűnek tartották, s így az Erdélyben is közméltóságként tisztelt grófról.

Bihar vármegye rendjei például, már 1836-ban elhatározták, hogy megrendelik Széchenyi portréját a megyeház közgyűlési terme számára. Széchenyi 1836. május 7-én kelt levelében elfogadta a felkérését modellülre, és a pályája kezdetén álló fiatal Barabást ajánlotta a megbízásra. Barabás 1835 novemberében Pestre érkezésekor a Nemzeti Casino (korábban Pesti Casino) által látta megvalósíthatónak pesti megrendelői

körének kialakítását. A művészetekért rajongó, költő és politikus Szemere Miklós (1804–1881) ajánlólevele révén sikerült kapcsolatba lépnie Tasner Antallal (1808–1861), Széchenyi titkárával, aki bemutatta őt principálisának: „Tasner Antal gróf Széchenyi Istvánt vezette hozzám. A gróf ekkortájt házassodott meg s később, mikor egy nagyobb ebédet adott, a hol az aristocrazia több tagja hivatalos volt, engem is meghívott s többeknek bemutatott. Így aztán egyszerre ismeretségre tettem szert az aristocrazia körében...”. (Barabás: *i. m.* 137–138.) Az 1835-ös évről 1836-ra fordulónan egyre több megbízásnak örvendhetett. Tulajdonképpen ekkor döntötte el, hogy letelepedik Pesten. Barabás tehát elsősorban Széchenyi pártfogásának köszönhető a budapesti arisztokracia körökbe való bevezetését.

Széchenyi azáltal, hogy a 19. század egyik legtöbb megrendeléssel megbízott magyar portréfestőjének egyedülállóan népszerű pályafutásához maga is hozzájárult kapcsolatszerzéssel, a hivatalos portréfestészetben új fejezetet nyitott: a hazai művészek felkarolását és – egyetemesebb értelemben – a nemzeti festészet megeremtését szorgalmazta. (Szvoboda Dománszky

Gabriella: *A közélet szereplője = Barabás Miklós 1810–1898, Előadások a művész halálának 100. évfordulójára szervezett konferencián (Sepsirákos 1998. június 21.)*. Szerk. Jánó Mihály. Charta, Sepsiszentgyörgy, 2001. 122.)

A kutatói munka mellett célba vettük a portrék restauráltatását és közönség elé tárását is.

A kutatói munka mellett célba vettük a portrék restauráltatását és közönség elé tárását is. A Széchenyi István, Wesselényi Miklós és Bánffy Dániel portréinak többnyire felületi szennyeződései és karcolásai enyhébb sérüléseknek számítanak a többi portré lerongyolt állapotához képest. A kegyetlenül áthasított vásznak komoly és sürgős restaurátori beavatkozásra szorulnak.

Arra törekszünk, hogy 2016-ban megvalósítsuk a közel három éves kutatói munka, a tömördek megpróbáltatást kiállt felmérés régóta dédelgetett álmainak egyikét, *A Kolozsvári Casino portréi* című kiállítás megrendezését.

Lakatos Artur |

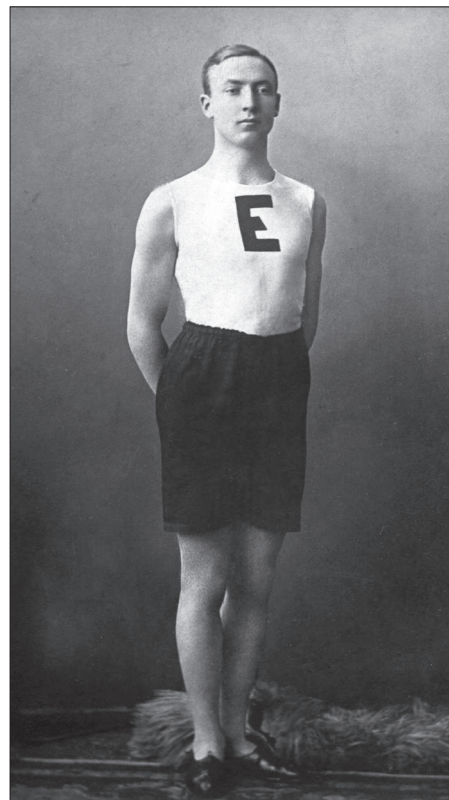
Retro-Sport, 2014

Killyéni András munkásságát régről ismerem már, és – engedtessek meg ennyi személyesség – meglehetősen nagyra tartom. Ritka az, amikor a szakmaiság ennyire ötvöződik az elhivatottsággal, mint történik ez az ő esetében, és nincs ez másképp a sporttörténeti munkássága tekintetében sem. A kolozsvári közélet e területén nagynevű elődje, László Ferenc munkássága mellett említhető. Érdemei Kolozsvár sporttörténetének feltárásában már most számottevőek, és ehhez hozzájárul a Retro-Sport kezdeményezés is, amelynek célja Kolozsvár sporttörténetének minél részletesebb bemutatása. Az újság mellé évkönyvet is szerkesztett, ennek 2014-es, első száma 69 oldalra rúg, és a stílus után ítélve úgy érzem, csak nyerhetünk vele, ha lesz folytatása.

A Retro-Sport 2014-es évkönyve rövid, pár oldalas, különböző szerzők tollából származó írásokat tartalmaz. Stílusuk inkább a népszerűsítő történelem mód-

szereit használja, és az a tény, hogy az évkönyvnek hivatásos történészek, újságírók, hivatásos katonák, sportolók és testnevelő tanárok is szerzői interdiszciplinárissá tágítja a kötetet. A szerzők nevei pedig legtöbbször maguk helyett is beszélnek, hiszen ki ne ismerné manapság legalább hallomásból Jeszenszky Géza vagy Szakály Sándor nevét.

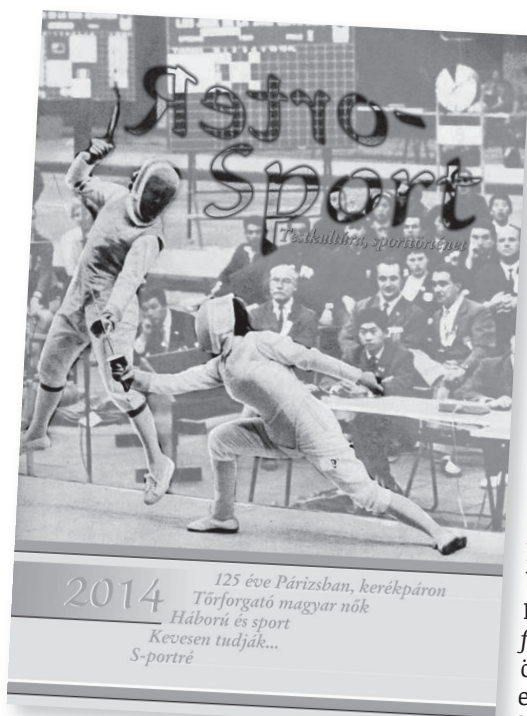
A huszonkét tanulmány tematikai szempontból öt nagyobb egységbe rendeződik. Killyéni András főszerkesztőnek az olvasóhoz intézett köszöntését követi az ugyancsak általa jegyzett cikk, amely az évfordulók rovatban annak állít emléket, hogy Borbély György kolozsvári atlétikabajnok 1899-ben biciklivel oda-vissza tette meg a Kolozsvár–Párizs távolságot. A *Tőr-forgató magyar nők* című rovatba öt cikk került, és a témaválasztás ez esetben sem véletlen: a kis csoport arra kíván emlékeztetni, hogy ötven évvel ezelőtt, az 1964-es tokiói

Somodi István

olimpián a törvívás mindkét számában – mind egyéniben, mind csapatban – magyar aranyérem született. Az öt cikk elsősorban portrékat, egyéni életrajzokat tartalmaz, így Varga-Cserjési Zsófia Elek Ilonáról, Magyarország első női olimpiai aranyérmeséről, Sákovicsné Dömölky Lídia Rejtő Ildikóról is ír, hogy azután rögtön saját magát mutassa be az *Érte is vívtam* című cikk keretében. Orbán Olga kolozsvári vívót Killyéni András, Stahl-Jencsik Katalint pedig Stahl István mutatja be. Véleményem szerint ez a kis portrécsokor oly jóra sikerült, hogy érdemes lenne tovább gondolni, akár egy nagyobb arányú kutatói projekt keretein belül is.

Jóval komorabb hangvételű a három tanulmányt tartalmazó következő, *Háború és sport* címet viselő nagy egység. Ennek legelső képén a Gillemont Ferenc (futballbíró és népfőlkelő

főhadnagy) sírjánál álló bajtársak láthatók. Mivel 2014 egyúttal az első világháború kitörésének is századik évfordulóját jelenti, az ehhez kapcsolódó sporttörténeti vonatkozások sem maradhettek ki az összeállításból, még ha legtöbb esetben oly szomorúak is. Takács Ferenc a kor általános jellemzőiről, az események főbb meghatározóiról nyújt rövid összefoglalást, ezt követi Győr Béla cikke, amely az első világháború során életüket vesztett magyar olimpiakonoknak tragikusan hosszú névsorát ismerteti. A tematikus egységet ugyancsak Takács Ferencnek Misángyi Ottórol szerzett portréja zárja.

A korabeli fotókkal gazdagon illusztrált Retro-Sport értékes hozzájárulás lehet a kolozsvári és a magyar sporttörténethez, főleg abban az esetben, ha megkapja a megfelelő publicitást.

Az ugyancsak beszédes című aleggység, a *Kevesen tudják...* egy sor, sporttörténeti szempontból nagyon érdekes adalékokat nyújtó írást tartalmaz. Így például Jeszenszky Géza a magyar sísport kezdeteiről ír, térben és időben leszűkítve ugyancsak a sísport úttörőiről ír Killyéni András *Az első kolozsvári síkőr* című cikkében. Szikora Katalin cikke a dualizmus korában Magyarországon zajló női sporttevékenységekről szól, rövid, de értékes írása nem szűkölködik a társadalmi vonatkozásokban sem. Ugyanerről a korról szól Killyéni András cikke, amelyben néhány kolozsvári atlétának eredményeit ismerteti röviden; többek között itt újra találkozhatunk a legelső tanulmányban már említett Borbély Györggyel is. Még egy tanulmányt jegyez Szikora Katalin *A Budapesti tudományegyetem sportéletének kezdetei* címmel, majd Posta Sándor neves kardvívó profilját Mayer János rajzolja meg. Győr Béla a magyar vívók 1924-es párizsi olimpiai szerepléséről ír, vagyis arról, hogy a magyar vívók összesen négy érmet – köztük egy aranyat – szereztek.

A legutolsó tematikus egység, az *S-portré*, Killyéni András szavait idézve,

Elek Ilona döntő asszója az 1936-os berlini olimpián

„hiánypótló életrajzokkal gazdagítja a lap tartalmát, olyan személyiségekre hívva fel a figyelmet, akiknek emlékét kötelességünk őrizni.” Ennek megfelelően Takács Ferenc Stankovits Szilárd kolozsvári atlétáról ír, őt követi Szakály Sándor három katona-sportoló – Rády József, Bély Alajos és Somfay Elemér – portréival. Szabó Lajos Kabos Endréről, Császár-Nagy László pedig a labdarúgó legendáról, Albert

Flóriánról ír a kötet befejező tanulmányában.

A korabeli fotókkal gazdagon illusztrált Retro-Sport értékes hozzájárulás lehet a kolozsvári és a magyar sporttörténethez, főleg abban az esetben, ha megkapja a megfelelő publicitást. Ugyanakkor sikerült azt is bebizonyítani, hogy a kezdeményezés önmagában véve hasznos és folytatásra érdemes. Utóbbi viszont már az elkövetkező évek kihívása.

A Ferencvárosi Torna Club 1964-es labdarúgó bajnokcsapata az Üllői úti régi pályán. Első sor, balról jobbra: Fenyvesi Il., Rákosi, Perecsi, Gécz, Orosz, Fenyvesi dr.; középen: Friedmanszky, Rátkai, Novák, Juhász, Vilezsál, Galambos; hátul: Mészáros József edző, Havasi, Varga, Dalnoki, Albert, Mátrai, Páncsics

Szücs György Áron |

Egy ember, két tájház – érmelléki enteriőrök

A Magyarországi Tájházak Szövetsége 2015-ben dr. Kéri Gáspárt, a Gálospetri és az Érszalacsi Magyar Tájház alapítóját és fenntartóját tüntette ki az Év tájházvezetője címmel. A május 9-i éves közgyűlés után a Szentendrei Skanzenben vehette át a díjat, amelyet Páll István, a Magyar Tájhákszövetség elnöke, Füzesi Endre, a szövetség tiszteletbeli elnöke és Majnár Márta ügyvezető elnök adott át.

A gálospetri születésű, Székelyhídon dolgozó fogorvos magángyűjteménye ma mintegy 2500 tárgyat számlál. Ezek között régi érmék, bankjegyek, könyvek, halászhálók, kerámiák és ódon bútorok egyaránt fellelhetők. A néprajzi és helytörténeti vonatkozású tárgyi emlékhagyomány, amely a Kéri Gáspár által felújított és berendezett két tájházban, valamint az ottományi

Komáromi-kúriában működő kiállítóházban tekinthető meg, nagyrészt az érmelléki emberek hétköznapijait, foglalatosságait idézi.

A századfordulóra jellemző középparaszti portát bemutató tájház közel kétezer tárgyat számláló gyűjteményének egy része tematikusan kiállított, másik része raktáron áll.

A Gálospetri Tájház létrehozása nem kevés anyagi és szellemi áldozattal járó munkának bizonyult. Ehhez Balassa M. Iván, a Szentendrei Szabadtéri Múzeum néprajzkutatója és Gazda Klára, a kolozsvári egyetem néprajz szakának tanára szakmai tanácsokkal, a Bihar Megyei Önkormányzat pedig anyagi segítséggel járult hozzá. A századfordulóra jellemző középparaszti portát bemutató tájház közel kétezer tárgyat számláló gyűjteményének egy része tematikusan kiállított, másik része, konzerválva, raktáron áll. A település központjában található tájház 2002-től fogad látogatókat.

Az 1870-ben épült lakóházat Kéri Gáspár nagyapja, Sándor Antal 1925-ben vásárolta meg. A korábban gyakran gazdát cserélő és egy, a századfordulón jegyzett tüzesetben megkárosult ház ekkor már felújításra szorult. A falak magasságát három sor vályoggal növelték, a tornác felőli egyik ablakot felszámolták, a régi helyett pedig nagyobb méretűeket építettek be, és az épület új deszkafödémeket kapott.

A vert falú, nádfedeles, oldaltornácos lakóház háromosztatú, utcai

Hajdani jobbágyház a szőlősben Érszalacsban

Tüzelőszerkezet Gálospetrin.
Pozsony Ferenc felvételei

homlokzatának oromdeszkázata nap-sugaras motívummal díszített. A ház berendezése ó-német stílusú fenyőgarnitúra, a pitvarban csikóspór, stelázi, kamraasztal, valamint több gyékényszék is megtekinthető. A hátsóház berendezését egy 1880-as évekből való flóderes ágy, gyékénykanapé, diófaasztal, virágos festésű atúzsér és vizespad képezi. Búbos kemencéjének szája a pitvarba nyílik, a berakott spór füstjét pedig egy mászókérmény vezeti el. Az udvar felőli könyöklős tornác végén egy később kiépített vályogkamra áll, amelyben a háztartási (pl. kenyérsütési) eszközök mellett ácsolt láda, kredenc is fellelhető, vakablakában méz, lekvár és zsír tárolására használt szilkek sorjáznak.

A telken, egy már meglévő pince elé, földemes tornácú, földdel tapasztott (szőlő)pajta épült. A pajtaajtó és -ablak, valamint a pinceajtó eredeti. A borkóstolásra is alkalmas melléképületben tárolt eszközök az érmelléki szőlészet és borkészítés teljes munkafolyamatáról nyújtanak képet. A ház végében álló istállót, valamint az ezzel átellenben álló színt és disznóolat a szomszédos Szalacsról telepítették át. A háromszatú istálló egyik helyisége egyelőre raktár, a másikban, a gazdaság egykori főzőházában az Érmellék 1956-os mártír lelkészének, Sass Kálmánnak rendeztek be emlékszobát, amely 2010-től látogatható. A szénásszínként funkcionáló harmadik helyiségben korábban

(2013-ig) egy ökrös szekér volt kiállítva, a hagyományos lápi halászat eszközei mellett jelenleg időszaki vaskályha-kiállítás tekinthető meg.

A hódfarkú cseréppel fedett, léces kucoricagóré a múlt század eleji ácsmunka rekonstrukciója. Ez a pince végében, a telek utcafrontján húzódik, ahogyan a babafejes deszkakerítés is, amelynek fedese kiskapuja vésett. A kertet sövénykerítés övezi.

Érszalacson egy 19. század közepén épített zsellérházat újítottak fel, amely 2011-től látogatható. A Kéri Gáspár által helyreállított szalacsi porta az Érmellékre jellemző teraszos építkezés egyik emléke. A meredek völgy két oldalát teraszosították (a zsellérház mellett és alatt pinceutcák húzódnak), és az így létrehozott három szintre házakat és borospincéket építettek. A ház és a hozzá tartozó kert a középső teraszon kialakított pincesor tetején található. A terepviszonyok miatt a ház két fala félig a földben van. Az udvaron egy ma is használatban lévő gémeskút áll. Az udvart sövénykerítés, a kertet garádja övezi. A 150 berendezési tárgyat számláló tájház részét képezi az utca másik oldalán húzódó, 1880-ban kiépített, tölgyfa homlokzatú borospince is.

A 20. század elején a ház id. Dombi Ferenc béres és felesége, Szikszai Erzsébet tulajdonába került. A család összesen fél hektár földet birtokolt. A székészítéssel foglalkozó fiúgyermek, ifj. Dombi Ferenc a kamrából lekerített udvar felőli részre ajtót és ablakot vágva, családalapítást követően is egy fedél alatt lakott idős szüleivel. Az 1970-es években a ház Szabó Zsigmond mezőőr és családja tulajdonába került, akinek lányutódjától a felújításra szánt épületet Kéri Gáspár vette meg.

A kétosztatú ház főbejáratának makkos záras tölgyfaajtaja a székészítő műhelyként is szolgáló, döngölt földű kamrába vezet. Ebben egy szabadkérményes, padkás kemence áll. A szekrény helyett használt tulipános láda és a szuszék mellett itt teknők és különböző székészítő eszközök is láthatók. A főzésre és fűtésre egyaránt alkalmas plattos tűzhellyel ellátott belső helyiség berendezéséhez egy 1873-ban készült festett ágy, ácsolt asztal, falitéka, hárságy, gyékénykanapé és különböző rendeltetésű gyékényszék tartozik. A berakott tűzhely, ahogyan a vele egybeépített dikó, illetve szabadkérmény is azonos módon készült: a reketyével befont tölgyfavázat betapasztották. Az épület négy oldala közül kettő napraforgó kóróból készült úgy, hogy akácfa lécvázra rögzített tornác veszi körül.

A ház tetejét tölgyfa szerkezetű, elől-háttul kontyolt nádfedél borítja.

A Szalacs községhez tartozó Ottományban a 17. századi Komáromi-kúria műemléképületében működő Kiállítóház 2014-től fogadja azon vendégeit, akik az Érmellékről, mint sajátos tájegységről szeretnének teljesebb képet kialakítani. Az épületegyüttest, amely egykor a Komáromi, illetve a Lovass család birtokában volt, majd 1948 után a román állam tulajdonába került, uniós pályázati forrásokból és magyarországi szakemberek együttműködésével 2012-ben újították fel. Itt 600 négyzetméteren, hét teremben Kéri Gáspár egy 250 darabból álló tárgygyűjteménye is látható. Az ottományi állandó székiállítás az anyagok beszerzésétől a felhasznált szerszámokon át, a különböző munkafázisokon keresztül mutatja be a gyékényszékek változatos előállítását. A tárlat, saját gyűjtésen alapuló információs pannókon, a székészítő mesteremberek biográfiai adatait is hozzáférhetővé teszi.

A Szalacs községhez tartozó Ottományban a 17. századi Komáromi-kúria műemléképületében működő Kiállítóház 2014-től fogadja az Érmellék iránt érdeklődőket...

Kéri Gáspár kitartó és eredményes tevékenysége a romániai szakmai körök figyelmét sem kerülte el. A székgyűjtemény egy részét, amely 1994-től folyamatosan bővül, folyó év június 26-tól a bukaresti Román Paraszt Múzeumában állították ki. Ezt követően a magyarországi Esztáron, illetve Léta-vertesen is megtekinthető lesz.

A népi építészet emlékeinek megóvását célzó tevékenysége mellett dr. Kéri Gáspár szóbeli és írásbeli javaslatai a műemléképületek szakszerű felújítását is szorgalmazták. Az ő nevéhez fűződik a Gálospetri központjában található, barokk homlokzatú Bernáth-Fráter-kúria „átalakítása” is, amely a Bőjte Csaba által működtetett dévai Szent Ferenc Alapítvány 16. bentlakó otthonaként (Gálospetri Szentháromság Otthon) gyerekeknek biztosít lakhatást. Jelenleg egy olyan oktatóhelyiség kialakítását is tervezi, ahol a fiatalok a székészítéssel ismerkednének.

A VII. Pusztinai Zenetábor

Hetedik alkalommal sikerült megtartanunk július 6. és 11. között a Pusztinai Zenetábort, amely az egyesületünk és a falu életében hagyományossá vált, mindenki által nagyon várt esemény. Ezen a héten a pusztinai gyermekeknek ismét lehetőségünk adódott tanulni, gyakorolni az ősi hangszereinken: furulyán, tilinkón, kavalon, kobzon. Nem maradt ki az ének- és a tánctanulás sem, a kis játékok, amelyeket nagyon szerettek a gyermekek, főleg az óvodáskorúak.

Az előző évekhez, alkalmakhoz képest azonban voltak olyan eddig tanított hangszerek – mint a hegedű és a citera –, amelyek tanítására nem kaptunk tanárokat, ugyanis idén az Óbudai Népzenei Iskola tanárai nem tudtak eljönni táborunkba. Ennek ellenére mégis eredményes hetet tudunk magunk mögött.

Egész héten 10 óra és 15 óra között 47 gyermek, különböző osztályokból eljártak tanulni. Hogy ne legyen terhelő, egy órát gyakoroltak a hangszereken, aztán közös ének- és tánctanuláson vettünk részt, majd ebéd után ismét mindenki a saját csoportjával újra a hangszer tanulásnak szentelték az időt. A kobzán Lőrinczi Zsolt és Pusztianu Valeria tanította az érdeklődőket. Mátyás Mónika és Nyisztor Ilona éneket, táncot, játékokat tanítottak minden nap.

Sikerült táncházat is szervezni mind a gyermekeknek, mind a szülőknek, a talpalávalót a tanárokkal együtt a haladó gyermekek is fújták. Kovács Krisztián, Kovács Gábor, Katona Eduárd, Farkas Lajos szép eredményt ért el a furulyán. Ez alkalommal is nagy sikere volt az „örzőangyal” játéknak, a legnagyobb izgalom a tábor végén volt, amikor mindenkinek sikerült megtudnia, ki volt az, aki egy héten keresztül kis figyelmességgel lepte meg őket.

Ez úton is szeretnénk köszönetet mondani azoknak, akik vállalták az oktatást, illetve a támogatóinknak is – a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt-nek és Szombathely Megyei Jogú Város Önkormányzatának –, ugyanis a támogatásuk nélkül sokkal nehezebb lett volna a szervezés és a tábor lebonyolítása.

Reméljük, hogy jövőben is meg tudjuk szervezni a Pusztinai Zenetábort, és a hagyományokhoz híven tudjuk folytatni ősi hangszereink oktatását, illetve más hangszerekkel is meg tudjuk ismertetni gyerekeinket.

Nyisztor Ilona

Képek az idei pusztinai zenetáborból. Bartha András felvételei

A Kárpát-medence kultúrája másfél napra Kolozsvárra költözik

kultivál
Kárpát-medencei

Kulturális Ifjúsági Fesztivál
kultival.org • facebook.com/kultival

Augusztus 14. és 16. között szervezik meg először Kolozsváron a Kárpát-medencei Kulturális Ifjúsági Fesztivált.

A Kultivál nevet viselő rendezvényen hat régió, Erdély, Felvidék, Kárpátalja, Muravidék, Vajdaság és Magyarország kultúráját mutatják be az ott élő

fiatalok szemszögéből. A rendezvény fővédnöke Novák Katalin, az Emberi Erőforrások Minisztériumának Család- és Ifjúságügyért felelős államtitkára, védnökei: Horváth Anna, Kolozsvár alpolgármestere és Vákár István, a Kolozs Megyei Tanács alelnöke.

A rendezvény másfél napos programja alatt az érdeklődők megismerkedhetnek a régiók kulturális jellegzetességeivel, találkozhatnak írókkal, művészekkel és népszerű személyiségekkel. A szombati nap végén megköszönhetjük a különböző vidékek sajátos

ízvilágú bográcsait is. A régiós bemutatók mellett a programot fotó- és festménykiállítás, valamint színi-, tánc- és zenei előadások sora színesíti.

A Kultivál szervezője a Kárpát-medencei Közművelődési Kerekasztal, lebonyolítója az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület.

Bővebb információk elérhetőek a www.kultival.org honlapunkon, illetve a www.facebook.com/kultival közösségi oldalunkon.

Középgazda portáján berendezett tájház Gálospetrin